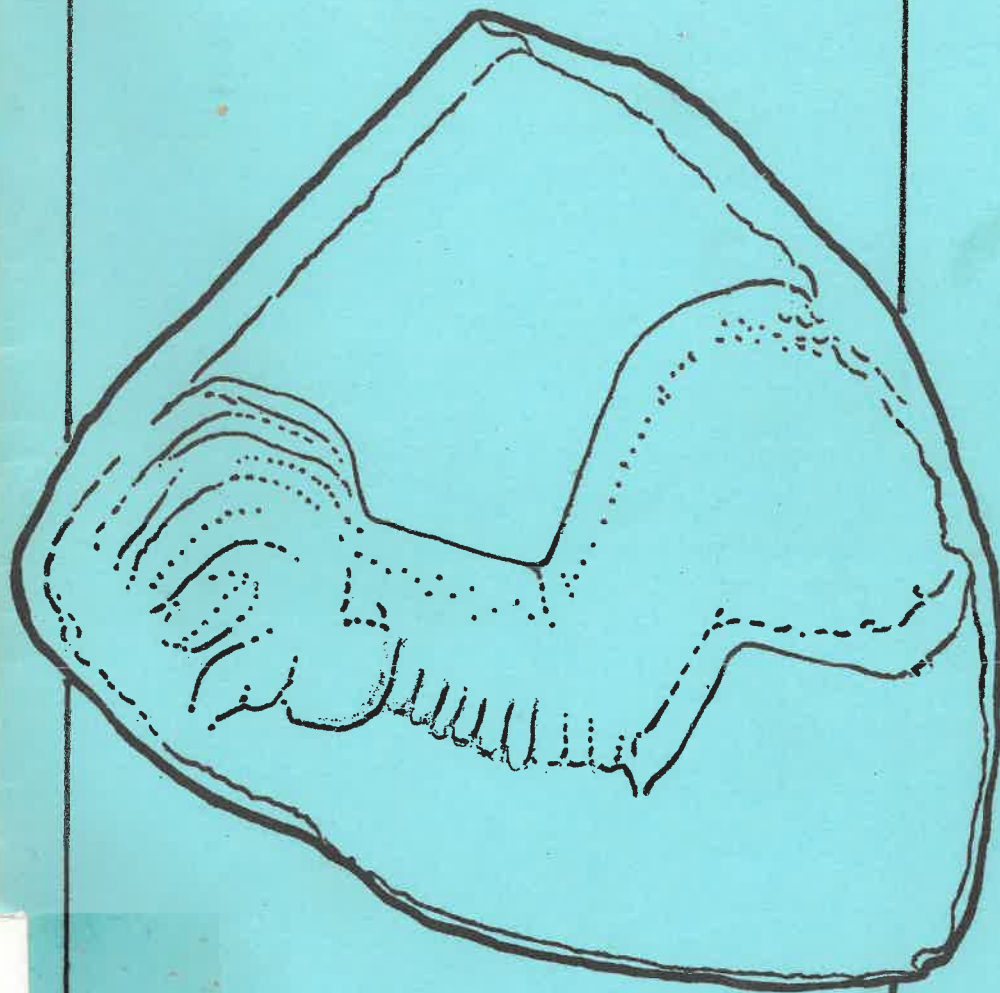

HAVLÍČKOBRODSKO 12

1676/12

Vlastivědný sborník

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník

12

1996

K POČÁTKŮM KOSTELA V LUČICI

Josef Šimánek

O založení kostela v Lučici vypráví místní, pokud je mi známo ještě nepublikovaná pověst:

Přes Lučici se ubírala k svému domovu jistá urozená paní na koni se svým doprovodem. Přebrodili potok a stoupali po svažité návsi. Nahoře před rychtou vyběhl proti průvodu rychtářův pes. Kůň se šlechtičnou v sedle se splašil, doběhl až ke kapličce na vršku návsi a nad strání znenadání zarazil. Žena z koně spadla a smrtelně se zranila. Její manžel pak na osudovém místě nechal na památku vystavět kostel.

V jiném podání se vypráví, že urozenou ženou, kterou na lučickém vršku shodil kůň, byla mladá komtesa. Jako zázrakem však při pádu neutrpěla žádný úraz. Z radosti a vděku její rodiče nechali na onom místě postavit kostel.

Pověst v obou verzích jsem slyšel jako pohádku už v dětství, kdy mi ji vyprávěla moje babička Marie Vacková, narozená r. 1860. Stejně tak nám dětem ji ve třicátých letech vyprávěli děda a babička Vaňhátovi, narození v letech 1850 - 1860. V šedesátých letech jsem pracoval v lučickém zemědělském družstvu a tam jsem obě podání slyšel od většiny lidí ve věku 60 - 75 let. Ještě i dnes se setkáme u mladé generace Lučických s tím, že znají tuto pověst z vyprávění starších.

V obdélné zákristii, přiléhající k severnímu boku presbytáře lučického kostela, se nachází kamenný oltářní stůl (Birnbauková - Jansová 1929, 258), o němž se v Lučici traduje, že jde o pozůstatek staré původní kapličky. V této souvislosti stojí za zmínku lehce nepravidelný tvar zákristie, patrný z půdorysu a konstatování, že zákristie pochází "asi z doby úpravy kostela v 16. stol." (tamtéž, 256, obr. 193; 258). Obrátme však pozornost od pověsti k historickým faktům.

Gotický kostel sv. Markéty v Lučici je jednolodní, obdélná stavba s polygonálně uzavřeným presbytářem. Ze stavebně historického hlediska je jeho původ kladen do doby těsně před polovinou 14. století (UPČ 2, 326) nebo obecněji do první poloviny 14. století (Birnbauková - Jansová 1929, 256). První písemná zpráva o kostele, a současně i o Lučici, je z r. 1352 ve známém desátkovém rejstříku (Profous 1949, 687; Kurka 1914, 81). Uvádí se také rok 1344, ale bez konkrétního odkazu (Birnbauková - Jansová 1929, 256).

Dokladem o zakladateli, resp. patronovi nebo donátorovi kostela sv. Markéty z doby jeho výstavby, je erb, zdobící žulovou konzolu klenebního žebra v jihovýchodním koutu presbytáře (Birnbauková - Jansová 1929, 258, obr. 196/VI). Erb má tvar jednoduchého gotického štítu (výška 20 cm, šířka 17 cm, výška reliéfu max. 7 mm) a nese heraldickou figuru, popsanou jako

Sg: 1676/12	
Knihovna Muzea Vysočiny Havlíčkův Brod	
Př.č. 2244	MDT

Muzeum Vysočiny
Havlíčkův Brod
příspěvková organizace

"zbrojná ruka s mečem, v lokti ohnutá, k pravé straně směřující" (tamtéž, 257 - 258; citovaný popis kupodivu evidentně neodpovídá souběžnému výše uvedenému vyobrazení!). Novější určení vidí na štítu "lví dráp", (Kruntorád 1958, 98 - 99: cituje ing. arch. V. Kotrbu, který někdy na sklonku třicátých let 20. stol. v lučickém kostele "spolupracoval na odkrývání fresek"). Vzhledem k tomu, že reliéf erbu není z normálního pohledu ani zblízka dostatečně čitelný, pokusil jsem se podstatný rozpor ve výkladu upřesnit po sejmutí otisku erbu a zhotovení jeho sádrového odlitku. Ukázalo se, že jde o nohu lva, a za pravdu tak dostal výše zmíněný schematizovaný náčrt z r. 1929.

Erb na konzole v lučickém kostele byl podle domnělé "zbrojné ruky s mečem" připisán rodu Dražických z Dražic (nebo ze Stražistic) a z toho odvozena zakladatelská úloha někoho z nich (Birnbaurová - Jansová, c. d., 258, pozn. 1). Nezbyvá, než se poohlédnout po nositelích erbu se lví nohou, kteří by připadali do úvahy v souvislosti s Lučicí v 1. polovině 14. století.

O původu erbu se lví nohou se náhodou můžeme dočíst už v tzv. Dalimilově kronice. Erbovní pověst je součástí přídatku k 65. kapitole, který pojednává o odhaleném spiknutí dvou českých velmožů a biskupa Menharta, kteří v roce 1130 plánovali vraždu knížete Soběslava. Podle Dalimilovy kroniky byli oba velmoži popraveni, další spiklenci vypovězeni ze země a jiným bylo přikázáno nosit na štítě lví nohu, aby měli na paměti, že chtěli přemoci lva, tj. českého knížete (Daňhelka et al. 1988, 162 - 163). Tolik erbovní pověst, ilustrující skutečnou událost českých dějin. Rukopis přídatku je od ní vzdálen více než 300 let.

Vyjmenujme si tedy české středověké šlechtické rody a jejich příslušníky s erbovním znamením lví nohy. Jeho prvním známým nositelem byl Půta ze Mšeného (o. Litoměřice) odjinud z Riesenburka (jinak Šebína, dnes zániklého hradu v o. Litoměřice), připomínaný v l. 1279 - 1284. Jeho potomci se později psali ze Šebína a z Vetlé (o. Litoměřice). Z tohoto rozrodu je zmíněn Půta (r. 1333), Plichta (r. 1347) a nejspíš i jiný Půta (r. 1392). Židové z Vetlé "měli na štítě lví nohu s kýtou u levého okraje a pak ohnutou k vrchu" (Sedláček 1925, 178, 259), což odpovídá erbu lučickému. Shodou okolností se v kostele v Křesíně (opět v o. Litoměřice) dochovaly dva erby se lví nohou, náležející pánům ze Šebína, zakladatelům tohoto kostela ve 14. století (Kolář - Sedláček 1902, 99). Podle křesínských erbů byly určeny pravděpodobné tinktury znaku pánů ze Šebína a z Vetlé: stříbrná figura na červeném poli (Sedláček, 1925, 178, 259). S uvedeným rozrodem byli spojeni ještě páni z Kamenice (u Budyně v o. Litoměřice) (Kolář - Sedláček 1902, 174; poněkud odchylné údaje uvádí Král z Dobré Vody 1900, 325). O dalším nositeli znaku se lví nohou, jistě Mikuláši Benešovském (r. 1335), není nic bližšího uvedeno (Sedláček 1925, 91).

Výčet historických nositelů erbu se lví nohou ale neodpovídá na otázku, komu by mohl přináležet erb v lučickém kostele, související s 1. polovinou 14. stol. Prvním známým šlechtickým rodem spojeným s Lučicí byla Žlebská linie pánů z Lichtenburka. Patřilo jí až do r. 1366 podací (patronátní) právo lučického farního kostela, prvně zmíněné r. 1352. V této době na hradě Žleby vládla Anežka rozená z Landštejna, vdova po Hynkovi ze Žleb († 1351). Jejich děti - Markéta, Eliška a Anežka - se narodily v 1. polovině 14. stol., protože nejmladší Anežka byla zletilá už r. 1352. Markéta se provdala za Henslina z Třemšína a po jeho smrti vstoupila r. 1361 do kláštera klarisek v Krumlově, kde zemřela 10. 11. 1367. Eliščiným manželem se stal Boček z Kunštátu a konečně Anežka zůstala patrně neprovdána (Urban 1992, 212 - 213). V rodových znacích pánů z Landštejna, z Třemšína a z Kunštátu však lví nohu nenalzáme. A tak konkrétní zakladatel nebo donátor kostela sv. Markéty v Lučici, jehož pamětní erb vytesaný do žuly už skoro sedm století v tomto kostele přetrval, zůstává zatím neznámý.¹⁾

Literatura:

- Birnbaurová, A. - Jansová, L. 1929: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu čáslavském. Praha
 Daňhelka, J. - Hádek, K. - Havránek, B. - Kvítková, N. (eds.) 1988: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, sv. 2. Praha (Academia)
 Kolář, M. - Sedláček, A. 1902: Českomoravská heraldika I. Praha
 Král z Dobré Vody, V. 1900: Heraldika. Praha
 Kurka, J. 1914: Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská. (Místopis církevní do r. 1421.) Praha
 Kruntorád, V. 1958: Kronika obce Lučice, díl I (kopie strojopisu uložená u autora)
 Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny, díl II. Praha
 Sedláček, A.: Slavatové z Chlumu..., in: Ottův slovník naučný, 23. díl. Praha 1905, s. 339 - 343
 Sedláček, A. 1925: Českomoravská heraldika II. Část zvláštní. Praha
 UPČ 2 = Umělecké památky Čech, díl 2 (Poche, E. a kol.). Praha 1978
 Urban, J. 1992: Lichtenburkové. Jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské, Heraldika a genealogie XXV (1992), č. 3 - 4, s. 185 - 304

¹⁾ Můžeme se například jen domnívat, že by mohl mít něco společného s pány z Chlumu, jejichž rod se asi počátkem 13. století dostal z Litoměřicka na Čáslavsko, kde později založil hrad Chlum (zhruba 15 km severozápadně od Lučice). Své majetky v okolí měli páni z Chlumu i v 1. polovině 14. století, ale ani v jejich erbu se lví noha nevyskytuje (Sedláček 1905, 339), takže můžeme pomýšlet snad na některý ze závislých nižších šlechtických rodů.

NĚKOLIK POZNÁMEK K ERBU LVÍ TLAPY

Stanislav Kasík

Ikonografii erbu lví tlapy, tak jak je pojednána ve výše uvedeném článku Josefa Šimánka, lze doplnit o vyobrazení pečeti Půty ze Mšeného, jinak z Ryzemberka a znaku pánů ze Šebína z kostela v Křesíně, reprodukované ve XIV. díle Sedláčkových Hradů a zámků... na str. 26. O znaku lví tlapy píše také Vladimír Růžek, Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka z r. 1361 (příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.), in: Sborník archivních prací č. 1, ročník XXXVIII. Praha 1988, s. 207 - 208 a 265. Zde je řada odkazů a dostatečně široký záběr excerpovaných pramenů a literatury, např. zpráva o nálezu náhrobku Víta Kunráda ze Mšeného z období po r. 1365, v kapli sv. Zikmunda v chrámu sv. Víta v Praze.

Podle mého lze znak interpretovat i jiným způsobem. Stejného znaku, tj. lví tlapy (přirozená, či černá ve stříbrném poli, také ve stříbrném poli štítu stříbrné a modře polceného, viz: Johann Siebmacher, Neu Wappenbuch, Nürnberg 1605, tab. 70, resp. Sedláček August, Českomoravská heraldika II, Praha 1925, s. 166), používal rod pocházející z Lužice a nesoucí přídomek z Lutic (Lüttitz, Lüttitz, Lutticz). V severních Čechách se jejich znak zachoval na renesanční křtitelnici, tesaň z pískovce, datované vytesaným letopočtem do r. 1579. Křtitelnice pochází z kostela sv. Martina v Markvarticích a nyní je pro úplnou devastaci markvartického kostela uložena v kostele Narození P. Marie v Benešově nad Ploučnicí. Znak je polychromován. Původní barevnost je však překryta novodobými nátěry tak, že znak je polcen červeně a stříbrně a v červené polovině je tlapa přirozené (hnědé) barvy (bývá někdy označována za tlapu medvědí).

Původní znak prosté lví tlapy u pánů z Lutic dokládá zachovaná pečeť Beneše z Lutic na Schirgiswalde, přivěšená k listině Jana z Vartenberka na Děčíně, vydané 20. ledna 1407 pro město Děčín, kterou se vydavatel vzdává práva odúmrti do čtvrtého kolena (SOKA Děčín, AM Děčín, sign. I A-1). Pečeť Beneše z Lutic (v koroboraci: "Benes von Lutticz gesessin zu Schirgiswalde") je k listině přivěšena mezi pečeti svědků na šestém místě v pořadí. Je kulatá, ohraničená vnějším a vnitřním perlovcem. Uprostřed gotický štítek, v němž z levého boku vyniká lví tlapa - kýta směřuje k patě štítu, pak se tlapa v kloubu otáčí vzhůru a končí drápy pod hlavou štítu. Klenot není zobrazen. Opis: "+ S . B E N Y S . D E . L V T T I C Z". Beneš z Lutic zřejmě patřil k vartenberské klientele, z které se rekrutovali purkrabí hradů pánů z Vartenberka v oblasti Děčínska, Českokamenicka a Šluknovska. Mnohé z příslušníků nižší služebné šlechty převzali Vartenberkové od Berků z Dubé a Lipé při přebírání původně ronovických statků jako zástavy nebo jako majetku nabytého koupí, či získaného jiným způsobem.

V naznačené souvislosti lze pouze teoreticky uvažovat o možných spojitostech lučického kostela a pánů z Lutic. Úvaha počítá s možností, že ve službách pánů z Lichtenburka mohli být Luticové z Lužice, kde v Žitavě a okolí jsou připomínáni první známí předkové Ronoviců. Další otázkou k řešení je, zda ve jménu obce obce Lučice není skryto jméno Lutice - to je ovšem již otázka pro jazykové odborníky. Rovněž stojí za pozornost skutečnost, že Mšené, Šebín a Křesín patří do širšího okolí hradu Klapého (Házmburk), drženém na poč. 14. stol. Lichtenburky.

Redakční poznámka :

Kromě p. Stanislava Kasíka, jednoho z nejpovolanějších znalců středověké heraldiky a genealogie Litoměřicka, jehož vyjádření reprodukuje samostatně, se redakce Havlíčkobrodská obrátila ještě na Státní okresní archiv Litoměřice s dotazem na další možná fakta a souvislosti ohledně lučického znaku. Z odpovědi I. Kotyzové, odborné pracovnice SOKA Litoměřice, vyjímáme: "Na zobrazení erbu" (v kostele v obci Křesín) "jsme narazili v přehledu B. Matějky: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Roudnickém, díl I., Praha 1898, s. 120 - 121, dále pak v rukopisné křesínské pamětní knize z let 1827 - 1833. V soupisu památek je vyobrazený erb označen jako svorníkový reliéf, v křesínské kronice není uvedeno, o jaký ze dvou křesínských erbů se jedná. Obě vyobrazení se liší v orientaci. O jiném obdobném erbu v našem regionu nemáme povědomost." (...) "Vaši pozornosti bychom chtěli předestřít skutečnost, že rod pánů z Lichtenburka (žlebská linie), o němž se ve spojení s Lučicí zmiňujete, měl své državy na Libochovicu v okolí vámi zmiňovaných lokalit (viz např. Ottův slovník naučný, Sedláčkovy Hrad, díl XIV - heslo Házmburk, Zemlička J.: Vývoj osídlení dolního Poohří a českého středohoří do 14. století, Praha 1980). Jako hypotézu je možné zvážit, zda se do vaší oblasti nedostal spolu s Lichtenburky někdo z okolní libochovické drobné šlechty, např. držitel uvedeného erbu."

GIGLINGAROVÉ Z KNEISLŠTEJNA A JEJICH TVRZ V TERMESIVECH

Růžena Deylová

Zatímco tvrz Hadrburk, která stávala nedaleko Havlíčkova Brodu na katastru vesnice Termesivy, je poměrně dost známá, málokdo ví, že přímo v Termesivech se nacházela další tvrz. Do literatury byla uvedena zásluhou historika Jiřího Sochra až roku 1989 s tím, že její poloha v Termesivech už není známá (HZT, 492).

Krátké dějiny termesivské tvrze na přelomu 16. a 17. století byly spojeny s rodem Giglingarů z Kneislštejna (v literatuře psáno také např. Giglingarové, z Kneiselšteina, z Knejzlštejna nebo z Kneyslštejna). Ti patřili podle Augusta Sedláčka mezi šlechtické "rodiny erbovní a přistěhované", přišli do Čech okolo roku 1554 a usadili se v okolí Německého Brodu. Podle pečeti z

roku 1565, dochované v Německém Brodě, popsal Sedláček erb Giglingarů z Kneislštejna takto: "*štíť a v něm pošíkem od pravé k levé dolů pruh a v něm pruhu psík běžící s ocasem stočeným, v ostatních polích po třech hvězdách*". Tento erb byl polepšen rozhodnutím říšské kanceláře z 28. května 1605 (Sedláček 1925, 415, 416). V této souvislosti je zajímavá informace o čtyřerbovním náhrobku Giglingarů z Kneislštejna, který pocházel z konce 16. století a nalézal se v Německém Brodě. Epitaf se čtyřmi erby jako heraldický pramen pro poznání příbuzenských vztahů Giglingarů představoval výzvu "*příštím badatelům*" (Kolář - Sedláček 1902, 120).

První známý Giglingar z Kneislštejna se jmenoval Jan a byl Martinem hrabětem z Thurnu, majitelem lipnického a německobrodského panství, ustanoven roku 1565 úředníkem. Funkci vykonával do r. 1570, kdy jej vystřídal Jindřich Khun z Khunova, ale r. 1579 se Jan Giglingar do úřednické funkce zase vrátil (Sedláček 1900, 73, s odvolávkou na brodské gruntovní knihy). Lze předpokládat, že výkon úřadu byl spojen s pobytem na lipnickém hradě případně i v Německém Brodě.

Zda Jan Giglingar "*na Kneislštejně*" ještě zastával výše zmíněný úřad, když pečetil jako svědek listinu Martina hr. z Thurnu z 24. dubna 1589, kterou byly uděleny městu Německému Brodu nové výsady (Hromádko 1931, 17; citovaná listina je uložena v SOKA H. Brod, Archiv města H. Brod, sign. L - I/47), nevíme. Sochr uvedl, že Jan Giglingar byl úředníkem ještě za Jana Rudolfa Trčky z Lipy, ale někdy před rokem 1598 (HZT, 492). Jak známo, Jan Rudolf Trčka se ujal panství na sklonku roku 1595.

Manželka Jana Giglingara se jmenovala Anna, jak víme ze závěti jejího otce Martina Hanuše Šaratického ze Šaratic, majitele tvrze v Dobrovítově a Vrbici, který uvedeného roku odkázal Anně a jejím dvěma sestrám 1000 kop grošů míš. (Sedláček 1900, 90).

Z roku 1597 se v německobrodském archivu dochoval písemný doklad o narovnání sporu mezi městem Německým Brodem a naším Janem Giglingarem z Kneislštejna, jenž spor vyvolal tím, že si osoboval právo na rybolov v Sázavě a Šlapance. Dohodou byla věc urovnána ve prospěch města. V zápisu se Jan Giglingar uvádí jako královský výběrčí posudného v kraji Čáslavském (Hromádko 1931, 19; autor naznačil, avšak bez přímého odkazu na uvedený písemný doklad, že Jan Giglingar v době sporu už byl majitelem Termesiv, což by vzhledem k jejich poloze vůči oběma řekám bylo logické).

Uvádí se, že v roce 1598 prodal Jan Rudolf Trčka z Lipy Janu staršímu Giglingarovi Kneislovi z Kneislštejna statek Termesivy, k němuž patřila tehdy ves Suchá a dvory řečené Spálený za 6 500 kop míš. Suchou a Spálený dvory však Giglingar odprodal za 1500 kop míš. Pavlu Pohnanovi z Pohnání (Bílek 1882, 121). Termesivy až do uvedeného prodeje nebyly samostatné

majetkem, ale sdílely osud s lipnickým, později světelským panstvím (HZT, 492).

V rukopisných poznámkách J. Sochra uložených v SOKA Havlíčkův Brod ale jednoznačně stojí, že Termesivy patřily ke světelskému panství do r. 1596, dále že "*R. 1596 odprodány Janu Giglingarovi z Kneislštejna*" a v roce 1597 je "*na Termesivech uveden Giglingar z Kneislštejna*".

Jeho mláostí císařské vejběrčí posudného v kraji Čáslavském Jan Giglingar z Kneislštejna "*a na Termesifich etc.*" vystupuje 7. března 1599 jako ubrman (rozhodčí) ve sporu mezi Martinem hr. z Thurnu a městem Německým Brodem ve věci zabavení thurnovského vína v Brodě (Sochr 1971, Hromádko 1931, 19).

I další doklad z roku 1600 mluví o Janu Giglingarovi "*na Kneislštejně a Termesifách*", který tehdy od města Německého Brodu koupil část Šlapanova za 1 625 kop gr. pražských (Hromádko 1931, s. 3, pozn. 3).

Na Termesivech se dotýčný uvádí i v soupise poplatníků Království českého z roku 1603 (podle citovaných rkp. poznámek J. Sochra).

Po bitvě na Bílé hoře dopadly následky politického zvratu i na Giglingary z Kneislštejna. Za účast na stavovském protihabsburském povstání byl Oldřichu Giglingarovi termesivský statek, odhadnutý za 4 267 kop a 4 gr. míš., zkonfiskován rozhodnutím z 18. srpna 1623. Tehdy se ve výčtu majetku ("*tvrz Termesif*" s jedním poplužním dvorem "*při tvrzi*" a druhým pustým, řečeným Herliř) poprvé a naposledy výslovně připomíná tvrz v Termesivech. Zatímco konfiskace se Oldřicha týkala už posmrtně (zemřel r. 1621), ze stejného rozhodnutí se dozvídáme o tom, že Albert Giglingar Kneisl z Kneislštejna byl odsouzen k manství na svém statku - poplužním dvoře Rauštáin, dnes Rouštany mezi Havlíčkovým Brodem a Pohledem (Bílek 1882, 121; HZT, 492). Že Oldřich a Albert byli bratři, uvedl Sochr (HZT 381, 492).

Po Albrechtově smrti oba kneislštejnské statky, Termesivy a Rouštany, připadly královské komoře a císařským rozhodnutím ze 4. prosince 1627 byly darovány cisterciáckému klášteru v Pohledu k vystavění kostela a novému zařízení kláštera. V rozhodnutí mj. stojí, že klášter měl zaplatit dluhy vázající na obou statcích, zejména 3 000 kop věna Magdaleně, vdově po Albrechtovi Giglingarovi (Bílek 1882, 122). Protože přitom nebyla zmíněna termesivská tvrz, usoudil Sochr, že "*pravděpodobně zanikla za třicetileté války*" (HZT 381, 492).

Zbývá dodat, že z rodu Giglingarů z Kneislštejna žila roku 1628 ještě Anna Marie rozená Giglingarová z Kneislštejna, manželka Jana Slavíkovce rytíře ze Slavíkova (na Železných horách), připomenutá 8. května 1628 (Bílek 1882, 521). Je možné, že šlo o sestru zmíněných bratrů.

Pokud se týká termesivské tvrze, konstatoval Sochr na základě výše uvedených skutečností, že "*stávala asi ve vsi u panského dvora na místě,*

teré již dnes nelze určit" (HZZ, 492). Pokusila jsem se přece jen o bližší určení, zvláště když jsem si uvědomila, že v Termesivech vedle starého hospodářského dvora stojí dům čp. 7 zvaný "Knejslovo" (stavení). Jeho posledním obyvatel, který měl příjmení Kneisl, byla paní Rosina, po matce Kateřina, Kneislová, vdova po koláři Janu Kneislovi. Zemřela bezdětná r. 1978. Od ní jsem slyšela, že v jejich rodině se tradovalo, že Kneislovi pocházejí z urozeného rodu.

Samozřejmě mě zajímalo, zda na tom není něco pravdy. Vysledovala jsem jejich rod v Termesivech ve stejném domě, označeném ale čp. 8 - dům totiž byl později přechíslován, do první poloviny 19. století, kdy se připomíná Rosina Kneislová, narozená r. 1833 (SOKA Havlíčkův Brod, Okresní úřad Německý Brod, sčítání lidu 1869 - 1910, fascikl č. 156). S Kneislovými je spojován kamenný kříž na staré termesivské návsi, zvaný "kolářův křížek". Je na něm vytesaný letopočet 1829 a vypráví se o něm, že byl zasazen na počest jakési významné rodinné události právě rodinou Kneislů. Na doškové střeše Kneislova stavení bývala zvonička a místní pamětníci ještě vzpomínají, jak na ni Jan Kneisl zvonil poledne a klekání. Zvon byl zabaven za 2. světové války a zvonička v padesátých letech odstraněna.

Počátek Kneislů v Termesivech ještě bude muset být vypátrán, zdá se ale, že nebudou mít nic společného z Kneisly z Kneislštejna, kteří jak vyplývá z historických skutečností, pravděpodobně vymřeli po meči a s určitostí přišli v Termesivech o všechny svůj majetek. Do rodinné tradice se mohlo spojení s rodem z Kneislštejna dostat nejspíš prostřednictvím zmínek v literatuře.

Termesivská tvrz ale mohla stát shodou okolností právě za Kneislovým domem v místech, kde stávalo ještě r. 1968 hospodářské stavení, což byla napůl kamenná a napůl roubená stavba s doškovou střechou. V těch místech, ve svažitém terénu a na parcelní hranici se starou zástavbou bývalého Ručova stavení, dnes stojí kůlna. Ještě dnes se tam v zadní zahrádce za čp. 7 nacházejí při rytí úlomky staré keramiky a uhlíků.

Rovněž rozlehlý objekt zmíněného starého dvora, jinak bývalého Liškova statku, stojí za pozornost a za odborný průzkum. Jeho nejstarší část má silné kamenné zdi s řadou malých čtvercových okének v půdním patře a ve dvoře do současnosti dochovanou dřevěnou pavlač. Štítové průčelí této nejstarší části dvora nese ještě zbytky štukové výzdoby a uprostřed má výklenek po svatě sošce. V roce 1987 jsem zde v půdním prostoru pod dřevěnou podlahou mezi trámy našla dvě zásobnicové nádoby - dvouúché hrnce, jeden celý a jeden ve zbytcích. Podle určení okresního muzea, kam jsem nález předala, šlo o keramiku přibližně ze 17. - 18. století.

Pozn.: Za pomoc při vyhledávání podkladů pro tento příspěvek děkuji pracovníkům SOKA a OVM v Havlíčkově Brodě.

Literatura:

- Bílek, T. V.: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, díl I. Praha 1882
 Hromádka, J.: Německý Brod a Lipnice za hrabat z Thurnu, Zprávy Městského musea v Německém Brodě XI (1926 - 1930). 1931, s. 3 - 19
 HZZ = Hrad, zámky a tvrze, díl VI, Východní Čechy. Praha 1989 (příslušná hesla Pohled a Termesivy zpracoval J. Sochr)
 Kolář, M. - Sedláček, A.: Českomoravská heraldika, díl I, Praha 1902
 Sedláček, A.: Hrad, zámky a tvrze Království českého, díl 12, Čáslavsko. Praha 1900
 Sedláček, A.: Českomoravská heraldika, díl II. Praha 1925
 Sochr, J.: Havlíčkův Brod a staletí. Havlíčkův Brod 1971

O ADOLFU KOSÁRKOVÍ, RODÁKU Z HERÁLCE

Jiřina Vašáková

Na Tři krále, tj. 6. ledna v roce 1830 se v Herálci narodil důchodnímu Antonínu Kosárkovi syn Adolf. Jméno tohoto slavného malíře je s úctou vyslovováno milovníky a znalci umění. Mnozí z nich často přicházejí do Herálce a hledají upomínky na slavného rodáka, ale bohužel, v Herálci je pouze malá pamětní deska u vstupních dveří do zámku. Busta, k níž pamětní deska patřila, před lety záhadně zmizela.

Již v roce 1930 usiloval herálecký rodák, továrník Otta Med z Humpolce, ještě s několika dalšími heráleckými občany, o zdejší umístění pamětní desky u příležitosti stých narozenin umělce. Avšak vyskytl se háček: jak ve studii dr. Prokopa Tomana zveřejněné pod názvem "Adolf Kosárek", tak i ve stati o Kosárkovi ve "Sborníku výtvarných umělců", se udávalo jako místo narození Herálec čp. 2, tj. dvůr. Ukázalo se však, že dnešní dvůr, nesoucí čp. 2 (za zámkem u silnice na Humpolec), stojí teprve od let 1855 až 1857. Původní dvůr, rovněž nesoucí čp. 2, pocházející z roku 1830, stával v bezprostřední blízkosti zámku, na místě dnešních skleníků.

Jasno o poloze dvora z roku 1830 přinesly teprve obrázky z knížky "Městys Herálec", která vyšla v roce 1941. Co však je nejzajímavější, celé toto uvažování bylo zbytečné. Ukázalo se, že Adolf Kosárek se narodil v čp. 1, tj. přímo v zámku a to patrně v přízemí jeho severního křídla.

Jak mohlo k záměně čísel popisných dojít? Zápis do matriky prováděl tehdejší farář P. František Kettner, který byl již dosti starý a jeho písmo bylo třaslavé a tak "třaslavá" jednička byla považována za dvojku. Teprve podrobné přezkoumání zápisu a hlavně křestního listu Adolfa Kosárka, který byl vystaven v roce 1842 (18. ledna) přineslo jasno. Zkoumání provedla dr. Libuše Halasová. Tím byla celá kauza uvedena na pravou míru.

Krátkou studii mělo být Adolfa Kosárka vzpomenu i v knížce "150 let městyse Herálec" a to u příležitosti 120. výročí Mistrova narození v roce 1950, k vydání zmíněné knížky však nedošlo.

Také návrh, podaný 12. února 1954 Osvětové besedě, aby na Kosárka nebylo zapomínáno, ale aby se mu dostalo pamětní desky, došel realizace až později a to bustou s pamětní deskou, o níž byla již v úvodu zmínka.

Co víme o rodičích Adolfa Kosárka? Jeho otec Antonín se narodil v roce 1785 v Dačicích, kde jeho otec Ludvík Kosárek byl významným měšťanem, který zemřel v roce 1827. Antonín Kosárek se oženil v roce 1815 nebo o něco později. Jeho manželka byla paní Johanna, rozená Klepschová, pocházející z Kežlice u Humpolce.

Do Herálce přišel Antonín Kosárek asi v roce 1824, zde také 1. června 1824 zemřela jeho dcera Regina Vilhemína. Je zajímavé, že v matrice je Antonín Kosárek uváděn jako purkrabí. V roce 1826 se mu narodila opět dcera Emilie Josefka, které byli za kmotry správce statku v Úsobí p. Leopold Scheid a jeho manželka Josefa, po níž kmotřenka zřejmě měla své druhé jméno.

Teprve 6. ledna 1830 se otec Kosárek dočkal syna. Adolfými kmotry byli vrchní František Schubert a Pavlína Čížková, dcera lékaře Kajetána Čížka. V matrice je však chybně zapsáno jméno matky za svobodna - Klöyzková místo Klepschová. Možná, že bylo jen špatně čteno. Otec Antonín je uváděn už jako důchodní, nikoli purkrabí.

Po narození syna již důchodní Kosárek v Herálci dlouho nepobyl. Asi v roce 1834 přešel na druhé panství trautmannsdorfské do Golčova Jeníkova a působil jako správce dvora Chloumek u Vlkanče.

Malý Adolf chodil do školy již ve Vlkanči a později do hlavní školy v Kutné Hoře. V Hoře navštěvoval i nižší reálku. Již v mládí jevil zvláštní zálibu v kreslení a malování. S věkem jeho záliba neklesala, ale rostla a zvyšovala se i jeho dovednost. Záměry jeho otce byly poněkud jiné, přál si, aby jeho syn kráčet v jeho šlépějích. Adolf se měl stát hospodářským správcem nebo nějakým hospodářským úředníkem. A tak byl přijat jako praktikant u knížecího arcibiskupského inspektora na panství v Dobřejovicích. Později se stal hospodářským kancelistou v Rožmitále, kde pobyl tři léta.

Adolfova záliba trvala, takže jednou při náhodné návštěvě ve Chlumku jej arcibiskup zastihl při malování. Ihned rozpoznal jeho vynikající nadání a dopomohl mu ke studiu na akademii v Praze, kde jej po tři léta hmotně podporoval. Na akademii byl Adolf Kosárek žákem vynikajícího Maxe Haushofera, v jehož atelieru pracoval ještě v roce 1854.

Kosárkovo nadání bylo velké a jeho píle rovněž. Již v roce 1853 obelal výstavu Společnosti vlasteneckých přátel umění. Po hmotné stránce se mu však moc dobře nedařilo. Přesto podnikl studijní cestu do Solnohradska (Salzbursko v Rakousku) a k Baltickému moři na ostrov Rujana (Rügen).

Stesk po domově jej však záhy přivedl zpět do Čech. Náměty z obou cest jsou patrné v některých jeho obrazech.

Po návratu se usadil v Praze na Malé Straně, ve Valdštejské ulici v soukromém bytě u vdovy paní Pokorné. Její dceru Františku si vzal 27. září 1858 za manželku. Svědkem na svatbě mu byl jeho přítel, krajinář Alois Bubák. Již 2. listopadu 1858 se malíři Kosárkovi narodila dcera Františka.

Adolf Kosárek pracoval úporně pro svoji rodinu, ale byl dosud málo znám. Namáhavá práce podkopala jeho zdraví, takže v noci z 29. na 30. září 1859 zemřel ve věku 29 let. Pohřben je na Malostranském hřbitově v Košířích. Brzy po jeho smrti ho následovala i milovaná dceruška Františka - zemřela 2. listopadu 1859.

Těžký, mnohdy velmi krátký život bývá často přisouzen lidem nadprůměrným, umělcům, kteří za svého života doslova živořili v bídě, aby se jim uznání dostalo až po smrti. Jak mnoho ještě mohl Kosárek vykonat, co vše namalovat? Nejvíce to vynikne při srovnání s bratry Mánesy, kteří mohli působit déle.

Kolik obrazů Kosárek namaloval, přesně nevíme. Ve Sborníku výtvarných umělců a ve studii Dr. Prokopa Tomana se uvádí celkem 41 děl - obrazů, mimo to 22 skic a studií.

Beletristický týdeník Lumír z období Kosárkova života psal o Mistrovi v pozoruhodném článku "Z umělecké výstavy". Uvádí, že z našich mladých umělců Kosárek velice mile překvapil, ač je v uměleckých kruzích málo znám. Tehdy Kosárek vystavil rozměrné dílo "Lesní krajina". Je na něm poustevna, vytesaná do skály v pochmurném údolí, stíněná lesní vegetací. Osvětlení odpovídá šerému ránu. Na úpatí kopce sedí stařík zbožný poustevník. Celý obraz působí chmurně, ale je prodchnut uměleckým citem. Pisatel článku uvedl, že doufá, že se Kosárek brzy stane českým Schirmerem (buď Johannem Wilhelmem Schirmerem /1807 - 1863/, nebo Wilhelmem Schirmerem /1802 - 1866/, oba byli němečtí krajináři - red. pozn.).

Ve stejném časopise z roku 1859 v nekrologu se uvádí, že "České umění utrpělo zase velikou ztrátu: Adolf Kosárek, zajisté nejgeniálnější z našich malířů krajin, jenž fantasií, kresbou i barvitostí skoro stejně znamenitým byl, zemřel. Sliboval býti trvalou okrasou vlasti".

V časopise Hlas se v roce 1862 sám Jan Neruda zmiňuje o Kosárkovi: "V nejkrásnějších létech svých, v plném nábehu po nejvyšším toužícím talentu, náhle zachvácený umělec ten, byl v pravém slova smyslu poetou. Každý, kdo se kdy obrazy Kosárkovými potěšil, přisvědčí nám, že nebyl Kosárek pouhým tlumočnickem přírody, že mu tato byla přítelkyní a milenkou".

Ještě v roce 1871 Neruda se znovu nadšeně vrátil k Kosárkovi: "Věnována jest výstava hlavně mrtvým, např. dumavému Kosárkovi, avšak

právě nejvýznačnější práce zvláštního tohoto umělce postrádáme. Kosárek by stál za zvláštní výstavu".

POZAPOMENUTÁ HUDEBNÍ MINULOST DOLNÍ A HORNÍ KRUPÉ

Josef Čapek

Od nepaměti až takřka přes polovinu 20. století býval v Krupé značný počet muzikantů. Můj otec (nar. 1872) říkal, že v leckteré chalupě bývalo několik hudebních nástrojů a mnohde dva nebo tři lidé dovedli zahrát. Muzikanti mívali výdělek o poutích a posvíceních, občas na zámožnější svatbě, lidových veselících a v zimě na bále. Byli zváni na různé zábavy i do okolních vsí. Také chodili vyhrávat ve vsi mnohemu zámožnějšímu hospodáři večer před jeho svátkem, a při cestě zahráli i nemajetnému. Vyhrávání mnoho peněz nevyneslo, ale bylo při tom dosti pití a veselo. Okolní lidé říkali, že je v Krupé veselá bída, která se s nouzí střídá. Krupští hudebníci bývali samouci, kteří asi většinou neznali noty, vždyť mnohý z nich stěží uměl číst a psát.

V roce 1798 byl dosazen do Dolní Krupé učitel Josef Pathan, učitel z Libice, rodilý z Nových Hradů v bývalém kraji Chrudimském. To se již v Krupé hodně muzicírovalo, jak vyprávěl Josefův vnuk Václav Pathan, který zemřel asi v r. 1930 nebo 1931. Josef Pathan mimo školní povinnosti zastával i službu kostelní jako regenschori, tj. vedoucí kostelní hudby a zpěvu. Musel být i dobrým hudebníkem, jak bylo vyžadováno. Ve službě škole a kostelu prožil 35 let a pak v roce 1833 předal školu a kostelní kůr svému synovi Janu Pathanovi, s nímž potom ve škole (čp. 15) dožil zbytek svého života. Pohřben byl za velké účasti místního a okolního lidu na starém hřbitově u kostela za branou při levé ruce.

Učitel Josef Pathan zdejší muzikanty velice zdokonalil, že takřka všichni se vyznali v notách. Jeho syn Jan, rovněž učitel, v tvůrčí práci pilně pokračoval. Oba Pathanové s místními muzikanty provozovali o svátcích a poutích hudbu a zpěvy na kostelním kůru. Zřídili také zpěvácký sbor a učili zpívat děti již ve škole.

Roku 1869 Jan Pathan, který ve staré škole učil 10 let a v nové škole (čp. 8) 27 roků, onemocněl, a proto si povolal od 1. srpna k ruce Karla Jiráka ze Světlé. Jan Pathan blahodárně působil v Dolní Krupé celý život a byl zde velice oblíben jako jeho otec. Pohřben byl do rodinného hrobu na novém hřbitově při zdi na severozápadní straně, kde již odpočívala jeho matka, sestra Anna a bratr Berta. Jako poslední člen rodu Pathanů sem byl pochován již zmíněný Václav. Dnes již hrob Pathanů na krupském hřbitově neexistuje. Tuším, že tomu bylo v sedmdesátých letech, kdy byl prodán Gryčovým z

Břevnice. Fotografie tohoto hrobu jsou v archivu Vlastivědného kroužku v Dolní Krupé ve sbírce fotografií.

Ještě několik let po polovině 19. století choďovalo z Krupé procesí na pouť do Německého Brodu ke sv. Vojtěchovi. Když učitel Jan Pathan měl svoji kapelu už vycvičenou, bylo krupské procesí na tuto pouť vypraveno s hudbou. Aby cesta lépe ubíhala, muzikanti hráli střídavě písně pobožné a běžné lidové. V předměstí "za mejetem", kam procesí došlo, si měšťáci dělali z prostě oblečených venkovanů legraci. Dlouho se však nesmáli. Před městskou branou z nástrojů krupských muzikantů zazněla pěkná hudba, Brodští zůstávali stát a mnozí z nich se k procesí přidávali. Zvědavci otvírali okna a jednou i ševcovský kluk nesoucí přes rameno pár naleštěných holinek a v ruce držíc za "štruple" lesknoucí se "perka", se obrátil a šel za procesím, nedbaje, že majitelé naleštěné obuvi čekají. Kostelík sv. Vojtěcha byl přeplněn věřícími a mnoho jich ještě stálo na pěšinách hřbitova u kostela. Kratší pouťové bohoslužby konal také farář z Krupé a na malém kůru hrál na varhany kantor Jan Pathan a zpěv provozovali jeho zpěváci. Kantorova mladá dcera Bohumila sólově zpívala za tichého doprovodu varhan svatovojtěšskou píseň. Krupské procesí s hudbou tak velice získalo na své pověsti u Brodských a před večerem, když odcházelo ke Krupé, bylo doprovázeno dosti značným počtem posluchačů až k Českému Dvoru. To se potom opakovalo po několik let a teprve v posledních letech 19. století procesí do Německého Brodu ke sv. Vojtěchu upadlo v zapomnutí. V té době upadly i slavné poutě v Krupé, obzvláště pak slavná zářijová, na kterou docházela procesí věřících i ze vzdálených obcí. Nejdéle o této podzimní "Mariánské" pouti Krupou navštěvovalo procesí z Německého Brodu.

Učitel Josef Pathan měl mimo jiných dětí syny Františka a Josefa. Oba se stali rovněž učiteli. Jeden z nich se pokoušel lézat [podle Čapek, J. - Šedý, J.: Dolní Krupá. Ze zašlých časů k současnosti. Dolní Krupá 1971, s. 23 - 25, šlo Josefa - redakční poznámka]. Učitel Josef Pathan (1810 - 1882) dlouhá léta učil v Kunemili u Světlé. Toho několikrát za rok jako svého strýce navštěvoval z Krupé Václav Pathan, syn Jana Pathana. Václav byl ženatý, ženu snad měl v Libici, ale nežil s ní. Byl také učitelem, jeden rok v Krupé vyučoval, uměl slovem i písmem německy, rozuměl hudbě, dosti dobře ovládal housle a jiné strunné nástroje. Když se měl dostavit k učitelským zkouškám, nešel k nim. Asi se mu líbil volný život bez závazků. Když byl v Dolní Krupé starostou jistý Žák z čp. 14 (u Budilů), Pathan dělal obecního písaře. Věnoval se také opravám strunných nástrojů. Opravil mnohdy i takový nástroj, který by se asi nikdo jiný nepokoušel dát dohromady. Říkal, že již jeho děda a otec se v těchto opravách vyznali a on se to od nich naučil. Žil velice chudě a bydlel u své sestry B. Jirákové na dvorku ve zděném chlívě, kde však asi nikdy nebyl žádný dobytek ustájen. Že chudě žil, bylo vidět na jeho obleku. Většinou

nosil dlouhý lehký kabát, který mu dosahoval až na lýtky. Snad ho měl ze svých mladších let, kdy asi minil, že bude učitelem. Václav Pathan říkal, že jejich rod pochází ze zámožné menší šlechtické rodiny z Maďarska, odkud se jejich předek z politických důvodů uchýlil do Čech. Václav Pathan zemřel, jak již uvedeno, roku 1930 nebo 1931.

Bratr Václavův Robert Pathan, jmenovaný od sousedů Berta, byl vyučen kovorytce, ale ač výborný rytec, tomuto uměleckému řemeslu se nevěnoval. Dobře ovládal němčinu, snad se i kovorytce vyučil v Německu. Byla mu nabízena práce kovorytce v Norimberku, Drážďanech, ve Vídni a jinde, ale nabídek nedbal. Ovládal dobře hudební strunné nástroje, obzvláště citeru. Byl také výborným zpěvákem a, jak říkal knihkupec Dvořák z Brodu, na citery byl Berta virtuos. Kde se v hostinci objevil s citerou, bylo veselo. Dovedl svojí hrou a zpěvem lidi rozveselit, ale také až rozplakat. Byl to svérázný umělec. Citera byla v jeho době velice oblíbená a Berta ji měl raději než kovorytce. Rád chodil světem po hospodách, byl zván na svatby, ale to se mu jednou za tuhé zimy stalo osudným. Vracel se ze svatby z Knyku ve značně podroušeném stavu a asi v polovině lesa chtěl udělat tělesnou potřebu, přitom padl na zem a nebyl už schopen vstát. V pozdních ranních hodinách ho našli zmrzlého. Takto zašel výborný zpěvák, citerista a rytec Berta Pathan. Památka po něm v Dolní Krupě zůstala, jsou to dva umělecky do železa vyryté monogramy B J pro sestru Bohumilu (tyto drobnosti jsou uloženy v již uvedeném místním archivu Vlastivědného kroužku).

Po smrti učitele Jana Pathana pokračoval pilně a obětavě v jeho šlépějích učitel Karel Jiráček (nar. v roce 1845). To již několik roků stála nová škola čp. 8, postavená za barona Karla Mladoty ze Solopisk. Karel Jiráček byl synem krupaře Františka a Amálie Jirákových z Městce Králové (hejtmanství Poděbrady), čp. 65. Ve svých 24 letech si v dubnu 1870 vzal za manželku dceru svého bývalého představeného učitele Jana Pathana, devatenáctiletou Bohumilu. Byla výbornou zpěvačkou a nějaký čas pobyla na vychování v Německu v Drážďanech. Potom také vyučovala v krupské škole starší školačky ženským ručním pracem.

Karel Jiráček, později ředitel školy, byl přísným učitelem a dbal, aby si děti ze školy odnesli do života co nejvíce. Vyučoval mnoho chlapců hře na různé hudební nástroje. Docházeli k němu do školy a Jiráček při jejich výuce nehleděl na to, že to již byli sedmnáctiletí i starší výrostci. Muselo se často opakovat a když to někomu nešlo, jak by mělo, Jiráček ho klepl smyčcem po hlavě nebo po prstech. Jirákův žák Jan Doležal mi o tom učení - "mučení" vyprávěl, ale vzpomínal na to rád. V létě, když bývalo pěkně teplé počasí, zkoušky a učení muziky se konaly na zahradě v altánku. Za nepohody a v zimě se odbyvaly ve škole. Jiráček vyučil hudbě mnoho chlapců a dost z nich jich zůstalo hudbě věrných po celý život. Ještě počátkem dvacátých let byli tito

hudebníci v Krupě činní. Byli to Jan Doležal (čp. 7) - basista, Josef Tománek (čp. 33) - hrával na klarinet nebo druhé housle, Václav Fikar (čp. 45, později čp. 47, zemřel v čp. 49) - hrál na trubku nebo první housle, František Langpaul (čp. 11, dříve čp. 85) - hrál na bášornu, a z Horní Krupě Matěj Blažek, klarinetista. Bývali zde i jiní muzikanti, ale ti se hudbě později nevěnovali, jako např. Šťastný, řečený Kašpárek (čp. 58) a krejčí Václav Šafařík (čp. 91). Posledně jmenovaný se odebral do světa a štěstí mu poměrně přálo, ale hudby zanechal.

Na kostelním kůru na levé straně za varhany ve zdi je výklenek, v němž bývaly různé hudební nástroje a to jedny housle a pět nebo šest různých trubek a také různé noty ručně psané. Bývaly tam při zdi postavené i dva kotle, ale ty byly v roce 1916 rekvírovány, jelikož byly měděné, podobně jako zvony na válečné účely. Ještě po první světové válce byly uvedené předměty na svém místě ve výklenku, asi do roku 1925, ale potom zmizely noty a housle, a nakonec byl výklenek prázdný. Kam se tyto věci poděly, nikdo nevěděl. Škoda, můžeme se domnívat, že některé ručně psané noty byly skladbami některých kantorů a ony nástroje dle všeho pro kostel pořizovali Pathanové z různých příspěvků věřících. Dnes by ty hudební nástroje byly muzejními exponáty. Je tedy čeho litovat.

Jak již zmíněno, Bohumila Pathanová, provdaná Jiráková, byla ve svých mladých letech výbornou zpěvačkou. Pamětníci vyprávěli, že když o vánocích v kostele zpívala koledy za doprovodu varhan a houslí, lidé ani nedýchali. O jejím pěveckém umění se ještě počátkem dvacátých let hodně vyprávělo. "To jste měli slyšet, jak dovedla napodobit v jedné koledě kukačku" a jak o velkých svátcích sem do kostela chodili lidé z širokého okolí i z Brodu. Jednou mi o jejím zpěvu a o kostelní hudbě vyprávěl starý brodský knihkupec Otakar Švejda. Za svého mládí často Krupou navštěvoval s přáteli a rád na to vzpomínal.

Obecní zastupitelstvo obcí Horní a Dolní Krupé jmenovalo ve svém zasedání dne 3. září 1905 Karla Jiráka, řídícího učitele na odpočinku, za dlouholeté dobré vedení místní školy svým čestným členem. Čestné jmenování se nachází v archivu Vlastivědného kroužku pro Ronovec a okolí. Učitel Karel Jiráček byl také činným členem "Dědictví Komenského" v Praze od roku 1892.

Zasloužilý učitel Karel Jiráček si na odpočinku dlouho nepobyl. Zemřel 25. října 1906 ve věku 61 let. Jeho manželka Bohumila (nar. 1851), její o mnoho let přežila. Jejich manželství bylo bez potomků. Bohumila Jiráková zemřela ve věku 84 let v roce 1935. Po její smrti se v čp. 9, kde žila sama, poztrácelo asi dost památek, ale nikdo nevěděl, co tam bylo a co se ztratilo. O dědictví se přihlásila jakási dědička, prý z Maďarska. Pobyla zde po několik dnů, na hřbitově nechala na pomník vedle podobanky Karla Jiráka vsadit

podobenku jeho ženy a pak z Krupé odjela. Stavení odkoupili sousedé Šťastnovi čp. 72.

Ještě v době, kdy řídící učitel Karel Jiráček v Krupé působil, přistěhoval se zpět z Vídně do Krupé se svou početnou rodinou Jan Čelanský, krejčí a výborný muzikant. Usadil se s celou rodinou do chalupy čp. 49. Vídeň totiž Čelanskému nesvědčila. Onemocněl zánětem plic a když se pozdravil, dal velkoměstu sbohem a vrátil se do vlasti. Jeho rodině se ve Vídni nikterak špatně nevedlo, ale jemu samotnému se stýskalo po domovině, ač věděl, že doma bude mít krušné začátky a že mu hned štěstí nepokvete, ale jak říkával, doma je doma.

Děd Jana Čelanského býval také hudebníkem a hrával na třístrunnou basu. Bydlel v Horní Krupě, kde bydlíval ještě jeden Čelanský, švec, snad blízký jeho příbuzný, který však hudebníkem nebyl.

Starší pamětníci o bidě a nouzi Čelanských dosti vyprávěli, ale dodávali, že se tomu nikterak nepoddali a přijímali to, jak to čas přinášel. Jan Čelanský jako dobrý krejčí získal dosti zákazníků, ale mnohdy to stěží stačilo na to nejnutnější živobytí. Často od krejčoviny vyskočil, popadl trubku a otevřeným oknem vytruboval, jak říkali lidé "intrády" a že u Čelanských byl dobrý oběd. Avšak k obědu byly třeba jen brambory. Časté bývaly chudé večeře. Pamětníci vzpomínali, že otec Čelanský vzal krejčovskou křídou a na desce, na které stříhal látky, nakreslil bochník chleba a křídou jej dělil na dílce a hadrem vždy dílec odmazával a při tom říkal: "Tady máš ty, tady ty" a takto podělil celou rodinu a dodával: "Nebylo nikdy tak zle, aby nebylo zase dobře. Ted' si pěkně zahrajeme a půjdeme spát. Uvidíme, co nám ráno přinese". Lidé v půl vsi věděli, že u Čelansků jsou "po dobré večeři". Avšak z rodiny Čelanských si nikdo na nedostatky nestěžoval. Děti pomalu dorůstaly a bylo pro ně potřeba ohlížet se po zaměstnání.

Čelanský měl svoji kapelu sestavenou z hudebníků, kteří byli vyučenci učitele Karla Jiráčka. Ten také dával základy hry na housle jeho synovi Ludvíku Vítězslavu Čelanskému, který již jako osmiletý ovládal všechny nástroje v kapele svého otce, včetně kostelních varhan. Kapela Jana Čelanského velice brzy získala dobrou pověst v širém okolí a bylo v roce jen málo neděl se zábavami a bohatších svateb, na kterých by nevyhrávala krupská kapela. U Čelansků se poměry značně zlepšily, přibývalo také hodně krejčovské práce a mnohdy v ní vypomáhala i Veronika Čelanská, mistrova manželka.

Čas pomalu utíkal a děti u Čelanských dorůstaly a rozcházely se do světa, ale když se sešla celá rodina, bylo veselo. Na zahradě pod silnicí byly dva dlouhé a dost široké stoly, jejichž desky byly přibity ke kůlům zaraženým do země. Za pěkného počasí k těmto stolům usedali členové Čelanského rodiny s hudebními nástroji a vyhrávali. Netrvalo dlouho a přidávali se další hudebníci z kapely Jana Čelanského. Nebyla nouze ani o posluchače, kterých na

silnici býval značný počet včetně dětí. Když muzikanti vyhrávali, dostavila se také žízeň. Tu kapelník říkal: "Víte co, pošleme si na dluh k Safírům pro pivo. On nám pak Safír počká, vždycky jsem mu zaplatil". (Safírova hospůdka čp. 52 je nyní obytným stavením). Tu a tam mnohdy naskytli se někteří dobrodinci, poslouchající jejich vyhrávání a na pivo jim přispěli. Ten dal dva krejčary, onen třeba pět, někdo jen krejcar, jiný zase nic, ale přece se většinou na to pivo krejčary sešly a na dluh k Safírům se asi nikdy nešlo. Za oněch pěkných sobotních večerů se většinou vyhrávalo až do úplné tmy.

Jednou mi již letitý bývalý brodský knihkupec Dvořák za rozhovoru o Čelanském mimo jiných chvályhodných řečí povídal: "To jsi měl hochu vidět, když Čelanský šel se svými muzikanty někam za Brod vyhrávat, jak si přes rynek vykračoval. Nakroucené vousy, naleštěnou trumpetu pod pažďí, neohlížel se vpravo ani vlevo, nebyl velký ani malý, ale slušelo mu to!"

Jan Doležal asi býval jeden z nejstarších členů v kapele Jana Čelanského a ve svém pokročilém věku rád vzpomínal na řídícího učitele Karla Jiráčka a vyprávěl o různých zážitcích prožitých v kapele Čelanského. Jednou vyprávěl, že šli ze vzdálené vesnice za Čachotínem, kdež hráli na zámožné svatbě. Na jméno té vesnice a člověka, který vdával dceru, to se již nepamatoval, ale měli se tam velice dobře. Domů si nesli bohatou výslužku a k tomu nějaké posilnění v lahvičkách na cestu k domovu. Protože cesta byla daleká a unavující, lahve se pomalu vyprázdňovaly. Když potom šli po pěšině mezi poli k Formanské studánce, již zbývala jedna lahvinka, ale žízňiví byli všichni. U studánky přišel kapelník na nápad - vylít do ní láhev a ať se pak každý napije podle chuti a ještě se k tomu bude hrát. Tak se stalo. Jeden po druhém si lehal do trávy na břicho, pil a ostatní mu k tomu vyhrávali.

Na poslední cestě ke hrobům doprovázelo jak Jana Čelanského tak i jeho manželku velké množství lidí a vyhrával jim značný počet hudebníků, včetně Čelanskových sourozenců. Dlouho se o těchto pohřbech v Krupě vyprávělo a lidé říkali, že takové pohřby nemají ani členové knížecích rodin. Čelanskova chalupa čp. 49 byla roku 1959 zbořena.

O kapele Jana Čelanského by se dalo hodně psát a ještě donedávna na ni mnoho lidí vzpomínalo. Později krupští muzikanti Doležal, řečený Matějček, Tománek, Fikar, Langpaul, jmenovaný Adolf, působili v kapele městského kapelníka v Německém Brodě Leopolda Čelanského, syna Jana Čelanského z Dolní Krupě. Týden co týden tyto muzikanti chodili do Brodu ke kapelníkovi na zkoušku. Vždycky na sebe čekali za vsí u Koukalova křížku.

Že kapela Jana Čelanského byla po mnoho let v dobré paměti, o tom jsem se přesvědčil v roce 1931 na pouti u Svaté Anny. Dal jsem se do řeči s člověkem, který právě vystoupil z auta a ptal se, jestli nepamatuji u sv. Anny "dupárnu", kde vyhrávala venkovská kapela odněkud z Krupě tak pěkně, že si lehl opodál u starých stromů do trávy, vydržel tu muziku poslouchat až do

večera. Chtěl vědět, co se s tou kapelou stalo a jestli ještě existuje. Měl štěstí, že jsem mu mohl vyprávět, že "dupárna" již dva roky neexistuje, ale že o příští pouti tu bude stát nová, že kapelník se jmenoval Jan Čelanský, ale já že se něho již nepamatuji a muzikanti jeho kapely hrají v kapele jeho syna Leopolda. Vyprávěl jsem mu také o jeho sourozencích, o Karlovi, který byl činelistou, ale žije v cizině, o Janovi jsem říkal, že se vyučil zámečnickem, že byl nadobro hluchý, ale že výborně hrával na křídlovku při koncertech. Skončil jsem pochopitelně u Ludvíka Vítězslava Čelanského (1870 - 1931), nejstaršího Janova syna a nejproslulejšího z Čelanských. Ten vynikl jako dirigent a hudební organizátor, který výrazně ovlivnil počátky České filharmonie.

(Sepsáno v letech 1985 - 1986)

NĚKOLIK VZPOMÍNEK Z DOLNÍ KRUPÉ NA BARONA KARLA MLADOTU ZE SOLOPISK

Josef Čapek

Jestě v roce 1843, kdy velkostatek v Dolní Krupě koupila hraběnka Helena Mladotová ze Solopisk, rozená z Pötingu, se svým manželem Karlem Mladotou ze Solopisk, byly v přízemí zdejšího zámku v přístěnku při schodech (dnešní akumulátorovna) jen tak ledabyly uskladněny pozůstatky z doby tuhé roboty: lavice, na níž kdysi dráb prováděl lískovkou "exekuci" nad sedláky vynesenu, dále pak osel, uschlé lískovky, které dráb musel mít vždy do zásoby, jakási skříň či klec, zhotovená ze silných latí (asi jakýsi pranýř) a jiné.

Baron si ty věci prohlížel, ale nevěděl, k čemu měly sloužit. Vyšel na dvůr, kde právě můj děda Jan Čapek se sousedem Gronem prováděli jakýsi úklid a zavolal na dědu: "Honza, šla sem ober a jít se mnou"! Šli tedy do zámku, kde se baron zeptal: "Co to za haraburd a k čemu to být?" Dědové se dali do vysvětlování a když baron pochopil, nařídil jim: "Ven na dvůr, vzít sekeru a rozbít a dát do pivovaru, už ani nevidět". Vmžiku z pivovaru přinesli sekeru a pilu a začali vykonávat baronem nařízenou exekuci "haraburdí". Baron si nacističtěji oblíbenou dýmku a pokuřovav si, přihlížel k tomu dílu zkázy. Když byli dědové hotovi a dřevo odneseno do pivovaru, baron jim povídá: "Počkat tady, ona nemít tabáku, já přinést a dát nacpat". V malé chvilce přinesl ze zámku pořádný měšec "baronského" tabáku a nařídil dědům, aby z kapes vyndali svoje měchuřiny, ovšem povážlivě splasklé, a baron jim je naplnil.

Když se zničení památek na dobu nevolnictví uváží z hlediska historické paměti, nemělo k němu dojít. Nyní bychom možná v Dolní Krupě měly svědky oné neblahé dlouhé doby.

Baron Mladota byl k lidem uznalý, často také s mužskými chodil do práce, ale ne aby nad nimi dohlížel a poroučel. Pracoval jako ti druzí. Chopil se každého díla a nebál se vzít do svých rukou lopatu nebo krumpáč. Lidé jej mezi sebou rádi viděli. Chvilí se pracovalo a když to barona ucloumalo, řekl: "Odpočívát a kouřit, arbajtunk neutýct". To se muselo na chvíli nechat práce, vyndat fajfky, baron dal ze svého každému nacpat, pokouřilo se a potom zase chvíli pracovalo. To se za den opakovalo několikrát.

Jednou se baron vypravil s několika lidmi na louku Rádlovku ve Žlabě, kde se obnovovaly odvodňovací strouhy. Měšec s tabákem jako vždy měl s sebou. Když se došlo na louku, každému dal nacpat do fajfky "baronský" tabák a potom jednoho z dělníků poslal s měšcem na kraj lesa, aby jej tam trochu přikryl mechem, aby přeschlý tabák trochu navlhl. Dotyčný člověk si pak během práce často musel odskočit do lesa, že prý ho bolelo břicho. Když to bylo už nápadné, baron si všiml, že chodí na tabák. Když se zlodějíček vrátil na louku, baron jej násadou pěkně přetáhl přes zadnici a povídá: "Ty říct, já dát tabáku, ale nekrást!"

Dříve se pořádali na krupském velkostatku dva velké hony, jimž padlo za obět' až několik stovek zajíců, koroptví a bažantů. Srnčího tolik nebyvalo. V těch letech byl lovným ptákem i skřivan a tu a tam se střelil i vzácnější tetřivka. Na takové hony baron Mladota pozval vždycky několik svých přátel - toť se ví, že to byli také baroni. Honců se našlo v okolních vesnicích dostatek, poněvadž mnohý zajíček zůstal po honu někde v hustším porostu dobře uschován a v následujících dnech po si jej pak honci odnášeli domů na přilepšenou.

První velká leč se prováděla od Olešné a po celém Hornokrupsku. Trvala od časných ranních hodin a leckdy do večera, se dvěma přestávkami. Postřílená zvěř byla zavěšována na žebříňáky, přes něž byly položeny tyče. Po skončení honu se náklad odvezl na zámecký dvůr a zvěřina uložila v chladném přízemí zámku, odkud se pak odvážela k prodeji.

Druhá leč bývala kolem Dolní Krupé a naposledy na Nových Dvorech. Tam jednou ke konci honu jeden lovec, hubený, dlouhý, s brýlemi na očích a s koženými kamašemi na tenkých lýtkách - asi také baron - z neopatrnosti postřílen v hustém porostu jednoho honce. Když se ozval holestivý výkřik, bylo po honu. Všichni se seběhli, baron Mladota vynadal nešikovnému střelci česky i německy, nikterak si nevybíraje slov. Potom se šlo do Žlabu k myslivně, kde se vždy, když posloužilo počasí, konala po honě pro pozvané střelce jakási hostina při velkém ohni. Nechyběl při tom ani panský "šlechtvar" z panského pivovaru a z panské vinopalny. Po nedlouhé chvíli bývalo kolem ohně značně veselo, což se protahovalo až do noci. Tentokrát, když se přišlo k myslivně, foť Vlček postiženému povídá: "Stáhni kalhoty, lehni si na břicho a já ti těch pár broků vytáhám. Máš koženky, broky budou jen pod kůží." Honec

si obnažil postiženou část těla, lehl břichem na trávník, foť vytáhl z kapsy křivák, poklekl u něho a šeptal mu: "Jsou tam pod kůží jen asi čtyři, ale musíš při tom trochu naříkat, aby ti to něco vyneslo" a dal se do operace, ke které všichni přítomní přihlíželi. Netrvala dlouho, ale postižený při ní skučel a naříkal až hrůza. Foť potom vzal láhev se "šlechtvarem" z vinopalny a její obsah vylil na krvácející rány. "Pacient" zařval, až se to z lesů ozvěnou zpět ozývalo, vyskočil a začal dokola pobíhat a naříkat. Když se uklidnil, baron si jej zavolal a povídá: "Víš, ty chlap a celý týden v hospoda pít každý dne žejdlík piva a čtvrt žejdlík dobrá kořalka, víš já platit". Potom baron vyndal peněženku, vytáhl z ní dvě stříbrné zlatky a podával je raněnému honci se slovy: "Na, tady máš na díra v kalhotách". Postižený byl natolik překvapen, že za ty dary nebyl schopen ani poděkovat. Když neopatrný střelec viděl, že baron dal postiženému nějaké peníze, nechal se také vidět. Ze své tobolky dal honci tři stříbrné zlatky a několik měďáků. Toť se ví, zlatka, to byl velký peníz a odškodněný se blaženě usmíval. Asi nikdy jeho kapsa tolik peněz neměla, takže ta leč pro něj skončila velmi uspokojivě.

(Sepsáno v r. 1977 podle vzpomínek Jana a Františka Čapka z Dolní Krupě)

KAMPELIČKA A BIOGRAF VE STŘÍBRNÝCH HORÁCH

Bohumil Dočekal

I.

"V měsíci lednu 1911 byl v obci zdejší založen spořitelní spolek". To-lik stručný záznam ve školní kronice, učiněný tehdejším správcem školy Františkem Zelinkou. Spolek nesl jméno kampelička po českém zakladateli Cyrilu Kampelikovi, který razil heslo: "V jednotě síla - svépomoc. Co jednomu nemožno, to všem dohromady snadno". Někde se takové spořitelní spolky nazývaly Reifeisenky, po německém zakladateli Reifeisenovi. Mezi lidmi se užívalo obou těchto názvů. Kampelička podléhala Ústřední jednotě hospodářských družstev v Praze.

Oficiální název kampeličky zněl "Kampelička, spořitelní a záložní spolek v Českém Šicendorfu, zapsané společenstvo s neobmezeným ručením", což znamenalo, že každý člen zodpovídal celým svým majetkem. Členové kampeličky museli složit podíly od jedné rakouské koruny výše. Za to mohli požadovat úvěry podle stanov: "Úvěry ku provozování hospodářství a živností poskytují se jen členům podle předpisů ve stanovách. Každá zápůjčka musí být řádně zajištěna a to buď: 1. Rukojemstvím majetných osob. 2. Zástavním právem na nemovitostech. 3. Složením cenných papírů."

Úvěry se poskytovaly až po projednání v představenstvu. Ukládat v kampeličce mohly i děti. Nejvyšší přípustný vklad pro jednoho vkladatele

činil 20 000,- K a nejnižší 1,- K. Úroková míra představovala 4,5 %. Při ukládání peněz v úředních hodinách, které byly zpočátku stanoveny na každou neděli od 1. do 3. hodiny odpolední, se vklady zaznamenávaly do vkladních knížek a do pokladní knihy, v níž byla částka potvrzena pokladníkem a ještě starostou nebo jeho náměstkem.

Starostou prvního zvoleného představenstva byl r. 1911 zvolen statkář Alois Šmírouš a pokladníkem správce školy a pokrokový a obětavý učitel František Zelinka. Byl duší kampeličky a pro každého měl dobré slovo a každému se snažil dle možností pomoci neb poradit. Působil na děti i na dospělé, aby spořili i z toho mála, které měli. Staral se o veškerou agendu. Úřadoval doma v bytě ve škole a později v roce 1935, když si postavil rodinný domek, také v něm. Vkladatelům vystavil při prvním vkladu pěknou vkladní knížku, takže každý měl přehled o svých uložených penězích.

V roce 1926 se spolek úředně nazýval "Spořitelni a záložni spolek pro Český Šicendorf a okolí, zapsané společenstvo s neobmezeným ručením". Kampelička představovala v obci velkou pomoc, protože občané si ze skrovných výdělků mohli něco uložit pro horší časy a měli nějakou hospodářskou jistotu. Další výhodou bylo, že v kampeličce si mohli vypůjčit peníze na stavbu, na nákup dobytka a na jiné věci za mírný úrok při záruce od dvou kaventů - ručitelů. Obecně to představovalo ochranu před lichváři, kteří peníze půjčovali potřebným za vysoký úrok a využívali jejich tíživé situace. V případě, že dlužník nemohl včas zaplatit, připravili jej o poslední majetek, třeba střechu nad hlavou. Lidově se říkalo, že takový člověk přišel "na buben".

Pro ukládání a zabezpečení peněz a dokladů před požárem a odcizením si kampelička zakoupila ohnivzdornou pokladnu. Rovněž zakoupila různé zemědělské stroje, které za nízké půjčovné propůjčovala drobným zemědělcům k provedení zemědělských prací. Dále zajišťovala nákup uhlí pro všechny občany, pro rolníky nákup umělých hnojiv, které objednávala po vagonech. Z nákladní zastávky Družstevních podniků vzdálené asi jeden kilometr od obce, kde je nejprve člen kampeličky na decimálce rozvažoval, si je odběratelé odváželi domů v pytlích. Těm, kteří neměli vlastní potah, uhlí nebo hnojivo přiložili na vůz ti, kteří nebyli plně vytiženi.

Prostřednictvím kampeličky byly také za protektorátu i po roce 1945 vypláceny peníze zemědělcům za dodané mléko do mlékárny v Hesově.

V představenstvu kampeličky se vystřídalo hodně občanů. Každý rok byl uzavírán valnou hromadou, kde byla podána zpráva o výsledku hospodaření a revizní komise přezkontrolovala všechny doklady.

Likvidace kampeličky ve Stříbrných Horách proběhla v roce 1950, v době, kdy se u nás všechny malé spořitelní spolky rušily. Stroje patřící naší kampeličce - vylušťovač jetelového semene, secí stroj, strojek na seti řepy a máku, buben na moření obilí a plečku na proorávání řepy převzal Místní

národní výbor. Veškeré účetní a správní doklady kampeličky byly odvezeny a dnes jsou uloženy v SOkA Havl. Brod (Peněžní ústavy okresu H. Brod, sign. PÚ 88). Domek kampeličky (čp. 59, dříve Český Šicendorf čp. 14) po delším řízení přidělil ONV místnímu národnímu výboru v roce 1956. Sem se také z Okresní spořitelny a záložny ve Žďáře nad Sázavou vrátila ohnivzdorná pokladna.

II.

Školní děti ze Stříbrných Hor poprvé navštívily představení v biografu v Příbyslavi 24. ledna 1924. Tehdy byly předvedeny obrazy z Kamčatky, Japonska a Číny.

Pojízdný biograf se prvně objevil ve Stříbrných Horách v roce 1928 a nato i v dalších letech. Promítání krátkých filmů se konalo v sále hostince Vojtěcha Klusáčka v čp. 14. Pro Hory to vždy byla velká událost a pro rodiče s více dětmi značná finanční zátěž. Promítání vypadalo následovně. Mezi čelní okna v sále bylo zavěšeno bílé plátno. V prostředku sálu byla mezi židličkami ulička, ve které měl promítač postaven stojan a na něm měl umístěn promítací přístroj, do kterého zasadil film. Vše si připravil a po zhasnutí světel otáčel klikou a světelné obrazy se objevovaly na plátně. Obraz byl značně roztrásený a blikavý a bolely z něj oči. Pojízdný biograf přijížděl do obce jen několikrát za rok. Pravidelná představení stálého biografu se konala v Příbyslavi, kam také většina mládeže na nedělní představení docházela.

V padesátých letech, pokud ještě nebyla televize, navštěvovalo naši obec takzvané kino putovní. Protože přijíždělo jen jednou za čas, usnesla se místní osvětová beseda, že si pořídí vlastní promítačku. Finanční prostředky na ní byly zapůjčeny nebo darovány společenskými organizacemi.

18. 12. 1957 bylo oznámeno Československému státnímu filmu, že ve Stříbrných Horách byl zakoupen promítací přístroj a tím mohly být zrušeny zájezdy putovního kina. Promítačku se podařilo koupit ve Žďáře nad Sázavou 11. 6. 1958 a protože se nedostávalo ještě 150,- Kčs, zapůjčil je ze svého Antonín Dočekal, jenž promítačku zajišťoval. S vedoucím pohostinství Jednoty bylo dohodnuto pravidelné týdenní promítání. Filmy byly zajišťovány u poboček státního filmu členy osvětové besedy. Promítací se platilo za jedno představení 10,- Kčs. Ostatní práci, například úklid a vybírání vstupného, konali členové osvětové besedy. V zápise ze zasedání rady MNV ze dne 17. 2. 1959 se uvádí: "V obci je místní kino, které pravidelně promítá a poskytuje občánům pravidelný přínos po stránce politické, kulturní, naučné i společenské. Činovníci OB konají práce u kina bezplatně."

Protože návštěvnost kina v důsledku rozšiřování televize postupně klesala a vyskytovaly se potíže se zajišťováním filmů z Jihlavy a hlavně se způjčováním sálu u Klusáčků, bylo od pravidelného promítání upuštěno, promítačka byla využita jen příležitostně a kino skončilo provoz v r. 1969.

Osvětová beseda se rozpadla a zbylá finanční částka 600,- Kčs byla převedena do rozpočtu MNV.

Ustavující schůze nové osvětové besedy 1. 12. 1975 se usnesla zajistit ještě do konce roku promítnutí dvou filmů v novém pohostinství Jednoty čp. 48. Pro další léta se takto zajišťovalo v zimních obdobích 8 až 10 filmů pro děti, z čehož Jednota uhrazovala nejméně dva filmy ročně. Na zkoušku byly také objednány filmy pro dospělé. Pro malou účast a doplacení až 80,- Kčs na jeden film, muselo být od jejich promítání upuštěno. Promítalo se až do roku 1982, kdy promítací přístroj již nebyl opravitelný a kdy se poškodila i vypůjčená promítačka od Okresního kulturního střediska v Havlíčkově Brodě. Zádost o nový přístroj již nebyla odborem kultury ONV vyřízena.

VZPOMÍNKY NA TOTÁLNÍ NASAZENÍ

František Jindra

V roce 1942 jsem byl zaměstnán v Německém Brodě jako pojišťovací úředník Lidové pojišťovny v Praze. Jednou jsem byl v kině a po skončení představení jsme zjistili, že je kino obstoupeno německými vojáky. Každý, kdo vycházel z kina, musel projít kontrolou, kterou pod ochranou vojáků prováděli dva civilisté. Někoho nechali projít bez povšimnutí, jiné stavěli stranou a odebírali jim osobní průkazy. Ten, komu průkaz vzali, si pro něj měl přijít druhý den na pracovní úřad. Byl jsem mezi vybranými a dostavil se tedy na určené místo, kde mě úředník s hákovým křížem v klopě kabátu sdělil, že musím jet na práci do Německa. Byl jsem velmi překvapen a bránil jsem se tím, že krátce před tím jsem byl na operaci s nohou a že nemohu okamžitě odjet. Poslali mě na prohlídku a nemocnice v Německém Brodě potvrdila, co jsem říkal gestapáku Skálovi na pracovním úřadě, že nejsem dosud vyléčen. Přesto jsem nesměl zůstat v dosavadním zaměstnání a byl nasazen do práce v továrně na heraklit v Německém Brodě. Zde jsem pracoval tři měsíce a pak obdržel obsílku k odjezdu do Německa. 3. června 1942 jsem nastoupil do vlaku v Německém Brodě a v jednu hodinu odpoledne začala moje cesta do Německa. K vlaku mě doprovodil můj bratr Jan a oba jsme mysleli na jedno - zda se ještě někdy živi uvidíme.

Cesta trvala tři dny a cíl cesty v rozkaze byl Weimar. S různými zastávkami jsme se ale dostali ve směru na Braunschweig do města Halberstadt. Třetí den odpoledne nás vysadili na zdejší nádraží a čekali jsme na odvelení na jednotlivá pracoviště, protože již předtím byl proveden výběr podle profesí. Ale stejně i ti, kteří byli takto rozdělení, přešli později k nám do muniční továrny, která byla poblíž Halberstadtu v Dingelotedtu.

Bylo to rozměrné pracoviště. Byla zde továrna na výrobu nášlapových min, podzemní továrna na výrobu těžkých granátů o průměru 15 cm do děl, ale hlavně zde bylo jediné skladiště v podzemí. Původně zde byla šachta na těžbu technické soli, "kalisalze", jak říkali Němci, a jen místy se prý nechala použít k jídlu. Tato šachta byla tak nesmírně rozlehlá, že si ani dost dobře nedovedu představit, kolik se tam mohlo nacházet munice. Šachta se používala do hloubky 475 m. Původně prý byla hluboká kolem 600 m, ale byla prý zatopena vodou, jak říkali Němci. Kromě toho měla šachta 3 těžní klece vzdálené od sebe asi po kilometru. Byla tedy dlouhá tři kilometry a navíc měla ještě devět pater směrem vzhůru, kde se používalo menších výtahů a všude bylo plno munice. Nejpodivnější bylo, že tyto prostory nebyly nikde podpírány. Sůl byla ve styku se vzduchem tak zesklivatělá, že nebylo třeba nikde nic klenout a přitom to byly ohromné prostory, někde sály, které mohly pojmout i několik domů. Zpočátku nás to velmi udivovalo a nesmírně nás vzrušovaly nádherné obrazce ve všech barvách, které sůl vykreslila do stěn. Ve světle hrály všechny druhy barev od červené, modré a zelené až po různé smíšené.

Dolů do šachty jsme jezdili v těžní kleci rychlostí 7 metrů za vteřinu, náklady dvakrát rychleji. Zvoněním dávali Němci signál, zda se veze materiál, nebo lidé. Byli jsme rozděleni na samostatné skupiny a byl k nám přidělen buď voják s hodností asi tak rotmistra, nebo starší Němec nevoják. V těchto vedoucích si nikdo nevybral. Byli to zfanatizovaní lidé, kteří chodili na pravidelné apely a odtud přicházeli vždy znovu povzbuzení a ještě hrubší v jednání. Naše skupina měla za úkol nakládat a vykládat materiál jednak z šachty a jednak do šachty. Byli jsme svědky tyranizování zcela zbytečného. Byl přivezen materiál, několik vagonů protitankových min a ty jsme nakládali do vozíků, které se odvážely do šachty a jiné do toho samého vagonu ze šachty téhož druhu. Zpravidla musela naše směna za 12 hodin vyložit a naložit 50 - 60 vagonů munice různého druhu a vybavit do fronty vším, co bylo k vyložení třeba. Byly to především fosfy k podložení někde ve frontě v poli, lepenka k překrytí, ale často i zelené celtý. K tomu se muselo naložit potřebné množství zápalníků, které tam přicházely zpravidla z Vlašimi. Celý vagon mistr připravil k odeslání a zaplomboval. Protože se pracovalo ve dvanáctihodinových směnách, musela směna, která nastoupila v neděli, vykonat práci za směnu, která již toho dne nenastupovala na noční, aby mohla v pondělí ráno nastoupit na denní, a příští neděli tito dělníci zase museli vykonat práci i za naši druhou směnu. Během těchto celodenních směn jsme dostávali pouze dvě jídla - v neděli v poledne a v neděli o půlnoci. Byly to hrozné chvíle o hladu a těžké práci. Na celý týden jsme dostali 2,2 kg chleba, který měl vystačit na snídaně, svačiny a večere po celý týden. Někteří si chleba značili čárkami, ale ani oni zpravidla nedokázali vydržet a chleba nenávratně zmizel za půl týdne. Snad na tom byli lépe ti, kteří nekouřili a měnili s Němci chleba za cigarety. Přesto

to byla výpomoc pro všechny ostatní v místnosti, protože za dané situace neexistovalo, že já budu mít a druhý ne.

Byli jsme solidární jeden s druhým a jen tak se mohlo přežít. Chleba nám posílali i z domova, ale někdy vzhledem k náletům přicházel pozdě, nebo někde na nádraží vyhořel sklad a pak nepřišlo dlouho nic a bylo zle. Jednou jsem dostal chleba z domova za 16 dní a přestože byl plesnivý, snědl se. Některý den se vařil z jednoho hrnce takzvaný "eintopf". V té hatlanici bylo trocha brambor, mleté kaštiny, řepa tuřín bílá i žlutá, zvaná též dumlík, dále kousek červené řepy a trochu zelí. Když však vzpomínám na jiná jídla, byla tato hustá polévka králem mezi horšími výtvary německé kuchyně. Někdy se vařila jakási kaše z mouky politá nějakým aromatem. Bylo hrozné to jíst, ale nezbytné, neměl-li člověk brzy "natáhnout brka". Velmi utěšené jídlo byly rozvařené brambory i se šlupkami, což se nabíralo sběračkou a hodilo do šálku vedle jakési omáčky. Přebírání šlupek bylo hrozné, ale později jsme se tím ani nezdržovali a jedli všechno.

Nelze také opomenout, jak jsme bez zásob cestovali do Magdeburku na práci. Po cestě nás svíral tak krutý hlad, že jsme sháněli bez potravinových lístků všechno možné, co bylo volně ke koupi. V Magdeburku jsme zašli do jednoho obchodu a ptali se, co nám mohou volně prodat. Dostali jsme jakýsi salát s bramborem a kousky masa. To nám velmi pomohlo a zahnilo hlad, ale jak už to u Čecha bývá, když se nají, začne pátrat po tom, co vlastně jí. Dali jsme všichni čtyři rozum dohromady i sporou němčinu a luštili nápis na kelímku. Na nápisu hlavně figurovalo slovo "see". Usuzovali jsme všelijak, ale dospěli jsme k tomu, že se jedná o jakési mořské plže a brambory. Koupil jsem si ještě kelímek na cestu, ale nedojedl ho přes krutý hlad. Maso v salátě vrzalo mezi zuby jako škrobová moučka a myslím, že to nějaké plži byli. Francouzi tehdy sbírali po lesích šneky a jedli je vesele, ale my tomu nevěřili. Zato Češi, chlapi z Kralup a okolí, snědli jednou psíka, předtím volně pobíhajícího po lágru, a nadělali nám dost ostudy mezi Rusy a Francouzi, kteří se od nás dlouho odtahovali. I Němci projevili odpor. Nám to však nevadilo.

Naše nouze byla velká. Kupovat nebylo kde, protože Němci sami stíhali své občany za odprodej pár brambor a nebylo vzácností, že některý lidumil zaplatil i deset tisíc marek pokuty, když byla osoba, které něco prodal, chycena četníky, kteří po takových případech páslí.

V naší továrně byla zaměstnána ukrajinská děvčata, která pomáhala Němcům po práci za kousek jídla při polních pracích. Běda však, aby si přinesla něco potravin do lágru. Byl tam necita četník, který čekal někde poblíž lágru, chytal provinilce a trestal i vlastní spoluobčany. Samotní Němci mu slibovali, že ho po skončení války pověsí na prvním stromě. Vzpomínám si, jak jednou odváděl z lágru pro nějaký přestupek ukrajinské děvče. Oběť se bránila, volala své kamarádky, že je už nikdy neuvidí (což se nakonec nestalo,

protože se po nějakém čase vrátila) a tolik naříkala, že to člověkem otrásalo. Četník rval kruté dívku za vlasy a tahal ji za sebou jako kus hadru. Ostatně nacistické Německo se opíralo o lidi podobného charakteru, kteří byli neocenitelní pro ovládání druhých a bez váhání popravovali a mučili.

Ubytovny - lágry byly ohrazeny ostnatým drátem a Ukrajinky ten svůj mohly opustit jen na povolení své vedoucí, "mamušky", která podléhala vedoucímu lágru, "lagerführerovi". Francouzi a Češi měli větší volnost pohybu, ale museli jsme stále nosit průkaz u sebe, protože všude se kontrolovalo a prohlíželo. Francouzů zde bylo víc než nás. Byli svérázní a mnohdy nás udivovali různými zvyky, například slavením slunovratu. V ten den chodili v zástupu za sebou, zpívali, tloukli na různé plechy a tak slavili nejen slunovrat, ale i jiné dny.

V sousedních vojensky střežených lágrech byli italští a ruští zajatci. Italové, to byli námořníci z přístavu v Janově, kteří chtěli prchnout i s loděmi k Angličanům a Američanům. Němci je však zpozorovali a letecky bombardovali. Zachráněné vzali do zajetí a soudili je jako zrádce. Pamatuji se na několik případů, jak s těmito zajatci zacházeli. Jídla dostávali tak málo, že mnozí v práci padali a byly případy, že někteří zemřeli vysílením. Jednou v létě 1943 přivezli do jejich lágru v pytích špenát. Byl spařený a tek l z pytlů. Tito zajatci však rukama vybírali tekoucí špenát a jedli syrový. Pracoval jsem nedaleko a když jsem viděl tu bídu a ponížení člověka, bylo mi do pláče. Ačkoliv jsme sami trpěli, nechávali jsme v jejich blízkosti, pokud se naskytla příležitost, položený kousek chleba. Vrhli se po něm a líbali ho, ale bohužel se někdy mezi sebou i poprali. Jejich povaze jsme nerozuměli. Byli tak bídní a přitom mezi sebou nesnášenliví. Nevím, zda tím byl vinen vrozený jižní temperament, námořnická tvrdá výchova, nebo zoufalství. Bili se mezi sebou a to nás udivovalo.

Zajatci ruští - sovětské byli vojáci z prvního sledu, které Němci zajali při prvních bojích. V pozdější době jsem viděl jiné, již zdecimované s hrůznými poraněními, kteří se nedali k těmto přirovnávat. Sovětské zajatci v našem objektu měli s sebou svého majora, který mezi nimi udržoval přísnou disciplínu. Dostávali svůj přiděl a sami si vařili i dělili jídlo. Tak mohli vylepšit těm, kteří byli oslabeni. Udivovalo nás, jak nastupovali do práce v sevřeném útvaru, jejich major šel vedle nich a oni krokem pravidelným a ukázněným působili impozantně. Vedle nich kráčející německý vysloužilce s puškou vypadal jako atrapa. Nemohli jsme pochopit, jak se mohli tito vojáci udržovat po léta strádání v kondici. Když je přivedli vojáci na náš lágr vykoupat a spatřili jsme je v koupelně, zjistili jsme, že v tělesné kondici jsou na tom lépe než naši chlapci v lágru.

Německí dělníci rádi vyhledávali ukrajinská děvčata a nabízeli jim chléb za to, aby s nimi šla na schůzku. V některých případech skutečně ke

schůzkám došlo. Nelze odsuzovat toho, kdo se z hladu poddá. Musím poznamenat, že Ukrajinky byly vesměs prodchnuty hlubokým národním citem, ale otázka přežití a tíha doby nedávala na vybranou. Byly navíc vydány na pospas libovůli vedoucích Němců, kteří využívali jejich bezmocnosti. Mnohé pracovaly jako služby u "lagerführerů", kteří je i bitím přinutili k povolnosti. Takové případy byly i v našem lágru, kde podsaditý "lagerführer" děvčata ponižoval a využíval ve velkém množství. A nebylo pomoci. Ženy byly později již otupělé a unavené prací a dlouhým odloučením od domova, ubité tíhou doby tak, že jim bylo vše lhostejno a stávaly se snadnou kořistí. Také naši chlapci s některými chodili a některé si dokonce odvezli domů po skončení války. Také s Němkami někteří chlapci občas šli, ale byly to schůzky zpravidla jednorázové. Šlo přitom spíše o ukojení choutek žen, které pro nedostatek mladíků vlastní "rasy" hledaly náhradu. Bývaly to schůzky přísně tajné, protože Němci tento styk zakazovali. Většina z nás se pod každodenní tíhou snažila zachytit z toho života, který měl prchavý charakter, i to málo, co doba dopřávala.

Musím se zmínit o francouzské pracovní skupině, která byla celkem dost uzavřená do sebe a rozdílnost jazyků a zvyků neumožňovala široký styk s ženami nebo s cizinci vůbec. Jejich milostné vyžívání se nám protivilo a bylo nám cizí. Znali jsme případy, kdy byl takový párek přistižen a každý pak uplivoval pohoršením.

Bydleli jsme ve skupinách podle národností. I přes tíživé podmínky jsme se mohli stýkat s Francouzi a s Ukrajinkami. Práce byla namáhavá. Na zádech se nosilo jednotlivě i 90 kg. Munice byla většinou v bednách s provazovými uchy a za celý den nakládání tohoto materiálu bývaly ruce a prsty pořezány do krve. Dnes po létech jsem musel na operaci ruky, protože na prstech došlo ke zkrácení šlach. I granáty se nakládaly do košů z proutí, které byly špatně ovladatelné a k naložení bylo třeba značného fortelu. Některé ukrajinské ženy pracovaly při plnění nášlapových min. Miny plnily žlutým práškem, který se jim usazoval kolem úst. Přestože nosily roušky a dostávaly denně 3/4 litru mléka, aby vydržely, onemocněly některé plicními chorobami. Ze šesti set obyvatel lágru bývalo denně zpravidla tak 15 lidí u lékaře. Byl to staříček lékař kolem sedmdesáti let, který hrozně zkoušel od vedoucího celého vojenského objektu, jakéhosi majora, který byl prý na frontě a tady vysluhoval. Byl to od pohledu hrozný až odporný člověk. Později, když jsem onemocněl a pracoval na povrchu, vídal jsem ho často. Byl vysoké postavy, hubený, plášť šedé barvy na něm vlál jako na hastroši. Co mu příroda upřela na vzhledu, vynahradila mu na krutosti. Vzpomínám si na vojáky u brány na vartě. Když zpovzdálí zahlédli majora, vykřikl vedoucí stráže něco jako "wache raus", snad to mělo znamenat "stráž ven", a vojáci, většinou invalidé prošli frontou a dání do zázemí, vybíhali ven kvapem a stavěli se do pozoru. Major někdy prošel předem, to stráž nekontroloval a šel do kanceláře. Když však

stráž obešel zadem, bylo zle. Prvního nechal na pokoji, ale druhý nebo třetí doplácel. Strhl strážní pušku z ramene, strašně řval a jen jsem porozuměl, že říká něco jako "morgen zum raport" a mělo to znamenat příkaz hlásit se na raportu. Přiznám se, že jsem s těmito vojáky mívával soucit.

Pod přísným trestem bylo zakázáno nosit s sebou do práce zápalky, vždyť šlo o muniční skladiště. Jednomu kamarádovi, vášnivému kuřákovi, se stalo, že u něj zápalky při náhodné kontrole našly. Byl ihned odveden do vězení a hrozil mu trest smrti. Naši vedoucí spolu s bezprostředně představeným "hauptmanem", starším již důstojníkem, vynaložili veškeré úsilí k jeho záchraně. Museli jsme se kolektivně zaručit a složit kauci (kterou si jistě někdo strčil do své kapsy). Byla to značná částka, ale nelitovali jsme svého platu a rádi peníze oželeli. Hlavně, že se kamarád vrátil k naší velké radosti mezi nás. Ve chvílích volna vyprávěl, co za ty tři měsíce zažil ve vězení strachu i utrpení.

Vzpomínám si také na benevolenci Němců, kteří nám občas povolili spolu s čepováním sedmistupňového piva i jakousi kulturní akci. Snad i pan "lagerführer" a pan "hauptman" se potřebovali pobavit. A tak naši předvedli jakési představení spolu se zpěvem národních písní, které si přítomný "hauptman" dával ihned překládat. Pamatuji se, jak kamarád Suchopár nakreslil na černou deku podle pohlednice Prahu a při ní se při kytáře zpívala píseň "Tu Prahu nad Vltavou" a jiné, které svojí lyričností dojímaly. Ukrajin-ky zpívaly s velkým úspěchem své častušky a Francouzi zase své pro nás neznámé písně. Došlo také k mezistátnímu utkání v boxu mezi Čechy a Francouzi. Tehdy to vyhráli naši chlapi zásluhou kamaráda Bendy, který později zahynul zcela bídě mezi nárazníky vagonů při nočním posunování.

Jednou, když jsem ještě pracoval v šachtě, jsem si při mizerném světle akumulátorových lamp rozbil brýle a šel jsem si na marodku pro jiné. Právě toho dne měl major - šéf zase zlou chvíli a mezi jiným přišel ordinovat místo staříčkého doktora. Přiběhl jako uragán a všechny nás vyhnal z čekárny ven, dal nastoupit do řady a ptal se, co komu je. Ze 14 jsme tam zůstali dva. Já, protože uznal, že brýle potřebuji a jeden Francouz, který měl duši na krajíčku, měl tuberkulózu a brzy ho poslali domů, aby v rodné zemi zemřel. Ostatní, naříkající na různé nemoci, vyhnal. Nebylo to stejně nic platné, protože museli přijít zítra nebo pozítří. Chudák doktor se tehdy trásl jako lísteček ve větru. Tak neuctivě na něho major řval.

Radová německí dělníci, kteří po našem boku pracovali, byli většinou dobří lidé. Nacházeli se mezi nimi i antifašisté, kteří i za tak zlé situace se nám dokázali světit. Byli mezi nimi komunisté a sociální demokraté, kteří nesouhlasili s režimem. Museli však zůstat nepozorováni. Vzpomínám si, jak jsem v roce 1943 přišel na velitelství po onemocnění záškrtem a tamější důstojník v hodnosti majora mi radil, kam se mám obrátit, abych dostal povolení

na dovolenou na základě lékařského doporučení a mohl se podívat domů. Tento vysoký důstojník povstal, i když jsem byl pro něho bezvýznamný cizinec a mluvil se mnou po celou dobu ve stoje jako rovný s rovným. V takových situacích, jako jsme byli, nám každé takové počínání bylo vzácné a dovedli jsme je zvažovat a oceňovat. Přesto jsme však museli být velmi ostražití, zvláště v některých nezáviděníhodných situacích. Náš štábní rotmistr nám jednou znenadání docela jadrně česky řekl, abychom šli dělat nebo nám nako-pe do prdele. Tak doslova to řekl a my jsme s hrůzou zjistili, že zná česky a že toho mnoho od nás vyslechl, než se prozradil. Tohle se stalo jednou, když jsme měli takový hlad, že jsme nechtěli jít pracovat. Když rotmistr pohrozil gestapem a dal nám na rozmyšlenou 10 minut, bylo po rebelii.

Jindy jsme nakládali vagony a hlídal nás voják, který se stále podezřele ohlížel. Bylo nám to divné, až se z něho později vyklubalo, že pochází z vesnice od Českého Krumlova a jeho otec že se dal k Němcům. Jeho tím pádem odvedli na vojnu. Naříkal, jak mu to táta zavařil. Jiný případ jsme zažili se třemi kamarády v Magdeburgu, kam jsme byli odveleni na práci při stavbě záložního polního velitelství. Na stráž tam stál voják, kterého jsme se naši skromnou němčinou ptali, kde se máme hlásit. Pošeptal nám česky, že je Čech, abychom počkali asi 5 minut, že bude střídán. Poté se u nás zastavil a mluvil česky jako my. Byl kdesi od Liberce a tak nám pomohl v začátcích.

V té obrovské magdeburské továrně na tanky byl velitelem major, který byl při záboru v Čechách, a tak znal Kolín, Pardubice, Německý Brod a řadu dalších měst. Při vzpomínce na to byl nadšen, moc se mu u nás líbilo. Ani jsme se nedivili, protože v době záboru bylo v Čechách všeho, nač si člověk vzpomněl. Stále si ještě česky pamatoval "vepřo-knedlo-zelo" a jiná jídla i pozdravy. Seznámení s ním nás chránilo před zlovůli gestapáka lagerführera, který si zde počínal jako kat a stále hrozil pistolí. Jenom vědomí, že major před ním prohlásil, abychom se na něho v případě potřeby obrátili, že nám vyjde vstříc, ho drželo na uzdě. V magdeburském táboře se také rozdělovalo šatstvo, o kterém jsme se bláhově domnívali, že je ze sbírek obyvatelstva, ale později jsme se dozvěděli, že bylo odebráno vězňům nastupujícím do koncentráků.

Stavba polního velitelství poblíž Magdeburku v sousedství rozlehlé továrny na tanky, kde pracovalo také mnoho cizinců jako například Řekové, Francouzi a Holanďani, nás od samého příchodu psychicky poznamenávala. Prožili jsme těžký nálet, přestože město, továrna na pancéře a další důležité objekty byly chráněny silnou protiletectvou ochranou, jejíž součástí byla jakási clona z balonů vysoko nad městem. Ten hrozný nálet přišel brzy po našem nástupu, ještě než jsem dostal záškrt a byl převezen do nemocnice. Nálet způsobil nesmírné škody na tancích, už naložených na vlakové soupravy, a nejvíce v samotné továrně. Začátek náletu mě zastihl v lágru, kde jsem ještě nary-

chlo popadl nějaké svršky. Kdo to neprožil, nedovede si představit, co to je, zažít nálet mimo úkryt. Spojenecká letadla používala ve značné míře také vzdušná torpéda a právě tehdy jich několik spadlo. Padající torpédo vydávalo tak příšerný kvilející a stále se stupňující zvuk, že člověk strnul na místě a nebyl schopen udělat krok. Podvědomě jsem se přikrčil a měl jsem dojem, že se mi tím jekotem krouť páteř jako hoblovačky a čeká na konec. Jedno z těch torpéd dopadlo v lese, naštěstí, protože les tlakovou vlnu ztlumil, ale přes tu vzdálenost do lágru dopadaly kusy dřev a samotné objekty lágru se rozestoupily ve švech, spojujících jednotlivé dřevěné plochy. Některé části lágru, který byl velmi rozlehlý, se staly troskami, co zůstalo stát, se muselo ucpávat vším, co bylo po ruce. Nejhorší nás čekalo v následujících dnech. Museli jsme spolu s jinými pomáhat odstraňovat trosky a pro nás nezkušené bylo otřesné vidět zohavená mrtvá těla, namnoze rozervaná na kusy. Psychicky to bylo neúnosné a člověka to nadosmrti poznamenalo. Zvlášť kruté to bylo pro ty, kteří v troskách našli své kamarády z jiných směn. Já sám jsem pak nemohl ani jíst, protože jsem tu hrůzu měl stále před očima. Byl jsem v šoku a možná to mně napomohlo k záškrtu. Při uvedeném náletu bylo sestřeleno několik letadel a u jednoho jsem po jeho dopadu byl. Byly tam tři mrtví bez rukou, nohou i hlav, jen lidská torza. Když ještě dnes vidím v televizi oběti např. zemětřesení nebo válečných hrůz, znovu se mi nechtíc vrací ty děsivé obrazy. A ptám se, proč musí být na světě nenávisť, nesnášenlivost a touha po nadvládě.

Nejhorší následky náletu jsem viděl v Lipsku, když jsem přes něj projížděl při cestě domů bratrovi na svatbu. I sami Němci tvrdili, že v Lipsku zahynuly tisíce lidí. Některé čtvrtě tam byly vyhlazeny z povrchu zemského. Z vlaku a na nádraží jsem všude viděl jen spoušť, rozbité továrny a domy. Samotné nádraží, původně kryté střechou se skleněnými výplněmi, bylo k nepoznání. Všechna krytina byla mezi kolejemi ve vrstvě vysoké po kolena, jen koleje byly proježděné.

V duchu se musím znovu vrátit do lágru v Halberstadtu a vzpomínat, jak jsme se po příjezdu vzájemně seznamovali, odkud kdo je, co dělal a jak se dostal na práci do Německa. Ukázalo se, že nikdo se nepřihlásil dobrovolně. Všichni jsme byli nahnáni jak dobytek a museli pracovat, dělat až do vysílení a těšit se, že jednou musí konec toho přijít a že snad Bůh člověka ochrání a zachová. Pokud se našla volná chvíle, vyprávělo se, vzpomínalo a psaly se dopisy dopisy domů. A drahé dopisy od blízkých a milých z domova, to byla velká útěcha, posilovaly do dalších trýznivých dnů, které by člověk těžko unesl bez přátel a bez vzpomínek na domov. Dny začínaly v pět hodin ráno tím, že voják burcoval po všech jizbách. Když jsme se trochu opláchlí a šli si pro šálek cikorkové kávy, uždibli kousek z dávky chleba na týden a šli hladoví do vysilující namáhavé každodenní dvanáctihodinové práce. Jednou

týdně v neděli ráno nás čekala čtyřicetka o dvou bídných jídlech. Čtvrt-hodinová pracovní přestávka byla v 9 hodin a protože nebylo co jíst, posloužila jen k chabému odpočinku. Polední přestávka trvala půl hodinu. Při té dřině jsme se sotva potáceli, ale nebylo zbylí, muselo se pracovat až do úmoru. Tak nacistický režim v pravém slova smyslu vykořisťoval pod vojenským kman-dem pracovní síly, nahnáné do Německa.

Ale i v Německu byla příroda krásná. Byly tu krásné staré hrady, i když využívané ke cvičení Hitlerjugend. Byly tu krásné starobylé domy v městech jako Halberstadt nebo Wernigerode, ale i na venkově. Bylo tu uspořádané a pečlivě vedené zemědělství a ovocnářství. V každém okrese byla konzervárna, která zhodnocovala úrodu ovoce. Zemědělská půda zde byla vysoce využita, pod stromy se pěstoval rybíz a angrešt. Mezi řadami stromů se intenzivně obdělávala půda, což velmi pomáhalo výnosům ovoce. Nezapomenutelné na úžasné plochy květin kolem Výmaru a Erfurtu, kde se pěstovala v době války semena na ohromných plochách a přes všechny trampoty války působily tyto plochy květin kouzelně. Byly zde krásné listnaté lesy, bukové i dubové, velmi rozsáhlé. Naše mysl se ale upínala k našim domovům. Komukoliv z nás, kterému bylo dopřáno jet domů na pohřeb či jinak, připadala po přejetí hranic naše země tak krásná a blízká, že to vhnělo slzy do očí. Byli mezi námi i chlapci, kteří se úmyslně pohlavně nakazili, jen aby mohli domů, protože s takovou nemocí byl další pracovní pobyt nežádoucí. Když jsem sám jel domů bratrovi na svatbu, byl mně svěřen jeden chlapec z Prahy, který byl propuštěn, protože se nakazil. Tvrdilo se, že má v Praze dívku, s kterou se bude ženit.

Dostal jsem se jednou do krajně nepříjemné situace, když jsem si se dvěma kamarády o svátcích zajel do nedalekého Harzu. Při návratu jsme seděli v kupé a hovořili česky. Ve vedlejší kupé přes uličku seděli dva Němci se ženou. Po chvíli si jeden z nich k nám přisedl a začal se vyptávat, co jsme zač. Pochvaloval si, že s Čechy pracuje v Hamburku a že jsou moc dobří. Po navedení nálady se vyptával, kde pracujeme. Řekl jsem, že kopeme v dole sůl. Hlasitě se zasmál a říkal, abych mu takovou hloupost nevypravoval a ať řeknu, co tam opravdu děláme. Na to já znovu, že kopeme sůl. Začal tedy z jiného konce, že prý máme v Německu jistě hlad. Musel jsem to popřít, protože jinak by to vzal jako hanobení říše. Pak se ptal, jestli jsem benešovec a co a kde Beneš dělá. Potil jsem se strachy z toho výsledku a musel jsem zase zapírat, že nevíme a že nám po tom nic není. Naposledy vyrazil s trumfem, kdy prý bude konec války. My Češi prý jsme informováni, posloucháme zahraniční rozhlas a tak ať prý řeknu, kdy Německo prohraje. Spolucestující Němci museli slyšet každé slovo tazatele, protože mluvil úmyslně hlasitě. Se zatátnými zuby jsem musel odporovat a zapírat. Když konečně viděl, že neuspěje, odporoučel se do svého kupé. Vystoupil k našemu údivu ve Wernigerode,

kteří bylo na hony vzdáleno Hamburku. I když kamarádi německy nerozuměli, přece jen tušili, oč jde a tak jsme až do odjezdu vlaku z Wernigerode trnuli strachem, zda nás přece jen nesebere policie.

Někdy se muselo ledasco nastrojít, aby člověk všudypřítomnou policii obalamutil. Měl jsem svůj vlastní recept proti častým kontrolám na nádražích a jinde. Kdo měl něco v nepořádku, poseděl si na strážnici, než se to vyšetřilo. Při spatření zelených uniforem policie jsem začal pozvolna přecházet a nápadně kulhat na nohu. Snad si Němci mysleli, že se jedná o postiženého soukmenovce a proto mě nikdy nekontrolovali.

I po létech se třeba zasměju nacistické propagandě, jak Němcům líčila poměry v Čechách. Prý jsou tam samí cikáni a oni jsou povinni jít zachraňovat civilizaci a své příslušníky. Tak nějak odůvodňovala goebelsovská propaganda obsazení Československa. I Němci, kteří s námi pracovali se nás vyptávali, zda je pravda, že u nás žijí samí cikáni a při pohledu na nás, se velmi divili. Nezakrytě jsme jim sdělili své mínění stran politiky. Měli jsme mezi sebou výborné tlumočníky a dobré vlastence, kteří se perfektně dorozuměli. Vzpomínám si na Vaška Vydru, Vladimíra Koudelu a Láďu Kocourka. Zvláště poslední z nich se velmi vyznamenával. Byl to chlapec nenápadný, ale perfektně znal německy, rusky a francouzsky. Byl na něj povznášející pohled, když na "apelpiace" překládal ke shromážděným skupinám rozkazy, jak jsme říkali - do všech světových stran. Nejdříve obdržel rozkaz od Němce, pak se otáčel k jednotlivým národnostem a překládal pro Francouze, Ukrajinky a pro nás. Měli jsme z Ládi radost a to jednak proto, že uváděl samotné Němce v údiv, jednak, že jim dával lekci, jak jsou v Čechách lidé vzdělání, což ostatně dokazovali i mnozí další z nás.

Co se týká ubytování a spolubydlících, v malé prostora nás na patro-
vých palandách přebývalo 16. Pode mnou byl člověk odsouzený pro údajné zabití finančníka na 16 let. Tvrdil, že nic takového neudělal, že prý měl jeden pašerák spadeno na jeho ženu a tak ho po jedné akci udal, právě když finančníka zabili na polských hranicích. On byl té noci doma, ale neměl prokazatelné alibi a pod tíhou svědectví onoho pašeráka byl odsouzen. Sliboval, že jakmile se po skončení vojny vrátí domů, udavače zabije. Měl doma dcerku, kterou vychovávala sestra jeho manželky a ta mu do Německa psávala. Manželka po třech letech jeho věznění zemřela, prý se utrápila. Věřili jsme mu, protože měl trest odpykaný a neměl důvod zakrývat provinění, kdyby bylo k němu opravdu došlo. Byl to člověk atletické postavy, silák, dobré povahy. Vyprávěl celé povídky o trestnici a o životě v ní. Například jak touha po ženách hnala vězně k tomu, že kreslili ženu na papírovou lepenku a tu pak ob-
jímal.

Náš dřevěný lágr byl prosycen štenicemi až hrůza. Někteří byli tak sužováni touto havětí, že byli celí opuchlí. Já jsem se bránil pomocí octa, celý

slamník jsem polil třemi litry, takže jsem byl v octových výparech doslova naložen a stalo se zřídka, že bych byl štipnut. Zatímco výpary nevadily jen ojedinělým zoufalým štenicím, mně to lahodilo. Celý lágr býval odmožován plynem, který byl jedovatý a všichni jsme potom velmi trpěli jeho pachem. Myslím, že to mnohému z nás zanechalo následky na plících. I já sám jsem od té doby alergický na zápachy a kouř a přičítám to tomu plynu. Po celou dobu pobytu jsme měli vyfasované a očíslované plynové masky, které měly příležitostně posloužit. Němci asi počítali s použitím svého bojového plynu i s podobnou odvetou z druhé strany. Nedošlo k tomu, ale za to docházelo k bombardování německých závodů a měst.

Už v roce 1943 a zvláště 1944 byla situace pro Němce neudržitelná a v leteckých bojích hraničila s bezmocností. Viděli jsme na obloze tisícové útvary spojeneckých letadel i za dne. Vypadaly jako mraky. Byly to těžké i lehké bombardéry a doprovod stíhacích letadel, která měla přídavné nádrže, jež za letu po upotřebení odhazovala. Stíhači obletovali jako malé mušky velká bombardovací letadla a byli vždy připraveni k napadení Němců. V Halbers-tadu jsem viděl, jak vzlétla z letiště proti početným spojeneckým svazům do sebevražedného souboje dvě německá letadla. Během několika minut byli oba Němci perfektně sestřeleni, aniž by si, jak se říká, cvrkli. Po spojeneckých náletech bývala krajina v jednom plameni. Zvláště v době žní, kdy bylo na poli obilí a letadla používala drobných zápalných fosforových destiček, hořelo nejen obilí, domy, ale doslova vše. Při nočních náletech jsme viděli, jak na města Braunschweig, Hannover i vzdálený Berlín byly shazovány bomby, které proti obloze kreslily gejzíry ohně. První přiletěl průzkumný svaz a nad cílem vypálil světelné rakety, které ozařovaly krajinu jako ve dne. Pak následovaly rakety zelené a červené a už další svazy začaly svrhávat bomby. Vidě-
vali jsme to jen občas, protože pokud jsme byli na směně, zahnali nás Němci do krytů, kde jsme museli přečkat do konce náletu. V roce 1944 bývalo zpravidla až pět náletů za 24 hodin. Němci tím trpěli, protože výroba stála a tak později mnoho lidí zahynulo, protože Němci ani nevyhlásili poplach, aby se práce nezdržovala a při bombardování pak byli lidé na pracovištích. Trpěli jsme i my, protože jsme běhali do krytu a byli nevyspalí, což mělo při bídné stravě a těžké práci dvojnásobný dopad na naše vyčerpání. Po ní kryty byly jen pomyslné. Bývala to bednění, křivolace vedená a přikrytá vrstvou písku, která mohla chránit pouze proti střepinám, ale v případě přímého zásahu byla bezcenná. Kryty v továrnách neměly rovněž velkou cenu, protože to byly sklepní prostory, kam těžká bomba pronikla jednotlivými patry a v krytu nezůstala živá duše.

Obdivovali jsme německé dělníky, kteří žili velice skromně. Jedli většinou chléb s margarínem a jednou cibulí, které Němci zvlášť holdovali, někdy ředkvičkou, jablkem apod. Když Němec svačil, byl to úplný obřad, s jíd-

lem se doslova mazlil, pomalu krájel jablko a vychutnával tuto skromnou potravu. Víme, že Němci u nás doslova plnili svá břicha dobrotami, které poskytoval protektorát. Doma však žili skromně a střídě. Při této příležitosti si vzpomínám, jak těžké bylo uvařit jídlo české z tovaru německé kuchyně. Obtížné bylo sehnat kvasnice na knedlíky, obyčejné bílé zelí, protože Němci znali zelí červené a tak jsme uvařili jakousi kombinaci masa na guláš s knedlíkem a bez zelí. Protože jsem se pokoušel o různé kuchyňské výtvořky, byl jsem pověřen ještě s jedním pekařem uvařit pro 600 lidí v lágru. Nikomu nepřeji ten nervák, protože za nesplnění hrozilo vězení. Když si vzpomenu, jak obtížně jsme u Němců sháněli potraviny k vaření, je mě i dnes z toho nanic. Nakonec se nám to podařilo. Uvařili jsme guláš místo obligátního vepřo-knedlo-zelo a měli úspěch. Jednou, ale beze mne, uvařili kamarádi knedlíky s povídky, tzv. vojenské blbouny, které měly úspěch u všech národností. Čech v cizině proslaví svou vlast nejvíc hudbou nebo vařením.

Před vánoci 1943 jsem onemocněl záškrtem, který nedával v mém přece jen pokročilém věku naději na přežití už s přihlédnutím k tehdejší léčbě, která neznala antibiotika. Stalo se to tak, že pro nás neměli ubytování a vedoucí lágru nás ubytoval na marodku, kde se předtím vystřídala řada nemocných tyfem i záškrtem. Nakonec ještě štěstí, že jsem nedostal tyfus. Po zjištění záškrtu táborovým lékařem mě ihned izolovali a odvezli do nemocnice v Burgu u Magdeburku. Tam jsem byl přijat podle dokladů, z nichž bylo jasné, že se jedná o příslušníka protektorátu. Lékař mě již neprohližel a jen určil místo ubytování. Dali mě do místnosti s německými dětmi. Nejmladšímu byly tři roky, nejstaršímu patnáct. Tento výrostek byl ze smíšeného manželství - matka byla Angličanka, otec Němec. Byl tedy vychován po německu a už tehdy měl jakousi průpravu v Hitlerově mládeži. Večer vypravoval a předváděl se třeba tak, že si dal na hlavu umyvadlo, které bylo jako anglické helmy a říkal: "Já Angličan". Za chvíli však byl zase Hitlerův. Nebral to na žádnou váhu. Vypravoval, jaké jsou zvyklosti v Hitlerově mládeži pro získání dospělosti. Pokud jsem vyrozuměl, zavraždění cizince nebyl pro ně žádný přestupek.

Velké překvapení na mně čekalo hned při první návštěvě. Přišel takový bodrý doktor v doprovodu dvou sester a v okamžiku, kdy došel k mé posteli, spustil pěknou jadrnou hanáčtinou: "Tak co poví, Jindra? Já zůstal úplně bez sebe, protože bylo vzácností uslyšet člověka promluvit pěknou rodnou řečí. Když jsem se vzpamatoval z překvapení, ptal jsem se, jak se sem dostal a on mi řekl svůj příběh. Do osmi let žil se svými rodiči na zlaté Hané a potom se odstěhovali do Polska. Ve Lvově vystudoval lékařství a Němci ho po obsazení Polska vyslali pracovat do Říše jako mne. Doktor, jmenoval se Kudrna, ke mně chodil na návštěvu, vyptával se na poměry v první republice, na postoj její vlády ke komunistům apod. Nevím, zda se po válce přestěhoval k nám, nebo žije s rodinou někde v Polsku. Byl to výtečný člověk.

Jak jsem uvedl, byl jsem ve společnosti německých dětí. Stravování zde bylo přímo senzační. Snad nikdy v životě jsem se tak neměl. Zpravidla bylo dvakrát denně hlavní jídlo s dostatkem masa. Ráno šunka, máslo, sýr, chléb i marmeláda. O svačinách mléko, kakao. Jižní ovoce o svačinách i po obědě a večeři. Jídla tolik, že je nebylo možné sníst. Malé děti téměř nic nezkonsumovali a tak mi zůstalo třeba i 10 párků k jídlu. Ale můj vyhladovělý organismus všechno nepřijímal a valná část jídla šla z něho zpět. Německé matky podávaly dětem ještě jídlo oknem a přicházely na návštěvy a děti tak nezmohly sníst velkou většinu jídla.

Při leteckém poplachu jsem pomáhal sestřím s oblékáním dětí, které se při náletech a dopadu bomb trásly strachem, lezly ke mě na postel a říkaly: "Strýčku, já mám strach". Musel jsem dát stranou to, co jsem si myslel o jejich rodičích a připravit je k útěku v případě bombardování. Situace byla komplikovaná tím, že v různých pokojích byly různé nemoci, při přecházení bylo nutné se převlékat a omývat, aby se choroby nepřenašely.

Prodělal jsem těžký záškrť, po osmi týdnech jsem byl propuštěn, ale s následky na celý život. Huř na tom byl ve vedlejší místnosti pětadvacetiletý Polák, který po tři dny pozvolna umíral zadušením. Bylo to hrozné a doktor mu nemohl pomoci. Při propuštění jsem se rozloučil s doktorem Kudrnou, který mě napsal 21 dnů dovolené. Zjistil jsem také, že jsem přišel o zlatý řetízek se srdíčkem a 78 marek, které jsem musel při svém nástupu do nemocnice odevzdat kvůli desinfekci. Předával mě tehdy řidič a oblečení a osobní věci ode mne bez potvrzení převzala jedna nemocniční pracovnice.

Moje vyprávění by nebylo celé, kdybych nevzpomněl doby, kdy jsem se od poloviny léta 1944 až do 1. března 1945 ukrýval doma v Rušinově u rodičů, jak se říkalo "načerno". Při propuštění z nemocnice v Burgu jsem dostal dovolenou na 21 dnů. Domů mě ale Němci nechtěli propustit a celých 10 dnů jsem strávil v lágru a trnul úzkostí. Nakonec náš tlumočník povolení vymohl a já šťastně odjel domů. Doma jsem si řekl, že když jsem přišel o 11 dnů dovolené, tak je Němcům neodpustím. Zašel jsem do Chotěboře k MUDr. Šírlvi, který mi napsal čtrnáctidenní prodloužení. Před jeho uplynutím jsem k němu šel znovu. Vyhuboval mě, že se nedá kvůli mně zavřít, ale měl dobré srdce a měsíc mi napsal. Potvrzení jsem poslal do Německa a situace usnula. Cítil jsem se doma spokojen a ani mě nenapadlo, že se budu muset vrátit. Do hloupé situace jsem se opět dostal v Malči. Při odchodu z kina tam došlo k podobné situaci jako začátkem války v Německém Brodě. Kino bylo obstoupeno německým komandem a všichni byli kontrolováni. Měl jsem u sebe cestovní průkazy z Německa i průkaz a tak jsem kontrolou šťastně prošel a vícekrát již nepokoušel osud. Ostatně mi nebylo přáno, aby si na mě Němci nevzpomněli a byl jsem předvolán do Pardubic. Vzal jsem s sebou dvě potvrzení z nemocnice v Německém Brodě a od MUDr. Křížka v Běstvině. Jedno bylo psáno

česky, druhé německy. Moc mi pomohla. Hrůza mě obcházela, když jsem ten úřad obsazený Němci viděl. Voják mě zavedl do jedné kanceláře, kde seděla Němka černá jako uhlí, vysoká a rázná jako generál. Ta mně tak vynadala, že jsem jen stříhal ušima, co bude dál. Po přečtení lékařských potvrzení se nějak obměkčila a řekla, abych přišel znovu v 10 hodin. Uměla zřejmě česky, ale české slovo na mne nepromluvila. A potom jsem dostal jsem papíry k okamžitému odjezdu z Pardubic do Německa. Zvolil jsem si trasu přes Chotěboř, tam vystoupil z vlaku a ubíhal šťastně k Rušinovu. Doma jsme se usnesli na tom, že se zde ukryju do konce války. Spával jsem v zadní světnici a od té doby mám narušený spánek, protože jsme měli doma výborného hlídacího psa, který nikoho neprohlídal. Místnost měla zadní východ a mohl jsem utéci zadem. Spal jsem velmi špatně, protože pes každou chvíli někoho ohlásil a také moji rodiče a rodina bratra zkoušeli se mnou. Nejhorší bylo, že počátkem roku 1945 bylo velké zatýkání po celých Železných horách v důsledku prozrazení ilegální organizace a partyzánů. Živě si vzpomínám na okamžik, který mohl být pro mne osudný. Spolu s Josefem Mrázkem jsme se skrývali v lese Skalka, protože k nám pronikly zprávy o mimořádných opatřeních okupantů. V nedalekém lese Krejčáku, o čemž jsme neměli potuchy, se skrývali dva hajní a toho dne pro ně přišli němečtí vojáci, jednoho z nich zastřelili, druhého odvedli. Když jsme uslyšeli kulomet, utekli jsme z lesa Skalky směrem k cihelně a to nás zachránilo, protože Němci lesy prohledali a skončili s hledáním u Kosinů, kde byla pila. Nakonec odtáhli zpět do Bradla.

Konec války následoval poměrně brzy, ale přece jsem ho prožil v rodině Břizových v Příjemkách u Chotěboře, kde jsem se nakonec i oženil. Tehdy totiž ti, kteří se ukrývali podobně jako já, měli možnost přihlásit se na pracovním úřadě. Když prohlásili, že z Německa utekli před postupujícími armádami, mohli beztrápně dostat práci. Situace byla pro mne i mé rodiče zlá, vzhledem k velkému zatýkání na Železných horách. Ten, kdo byl přistižen, že někoho ukrývá, mohl být trestán smrtí. Využil jsem proto příležitosti a nastoupil do zemědělství, jak mně doporučili na pracovním úřadě. Moc se tam se mnou nebavili a dali mi jasně najevo: "Bud' půjdeš pracovat do zemědělství, nebo do České Třebové na dráhu, nebo půjdeš do basy". Vybral jsem si nakonec zemědělství. Snad k tomu přispěla lákavá poznámka úředníka, který řekl: "Jdi k těm Břizovým do zemědělství, mají dvě dcery a ještě se tam oženíš". Byl dobrým prorokem.

VZPOMÍNKY NA UDÁLOSTI Z LEDNA AŽ KVĚTNA 1945

Jan Zrzavý

Prvním bezprostředním signálem přibližujících se válečných událostí byl pro mne útok amerických stíhaček na osobní vlak, stojící v železniční stanici Světlá n. S., jenž byl proveden po Vánocích 28. prosince 1944 asi kolem 12.30 hod. V napadeném vlaku cestovali převážně lidé, kteří hodlali navštívit své příbuzné nebo přátele v německobrodské nemocnici. Celá vlaková souprava byla palbou několika letounů, které se odpoutaly od spojeneckého bombardovacího svazu, silně poškozena a zabito a zraněno bylo několik desítek osob. Vzpomínám si, že v tu dobu jsme právě obědvali, když se zvenčí ozvala silná krátká střelba a hukot letadla. Vyběhl jsem na zápraží našeho domu a zaslechl novou silnou kulometnou palbu a na jasném západním obzoru se chvíli poté objevila nízko letící stíhačka typu Mustang, jež v levotočivé zatáčce vystoupala a odlétla severním směrem. Za krátkou dobu jsme se o útoku "kotlářů" dověděli. Tentýž den byl za podobných okolností zabit při výkonu svého povolání i jeden okrouhlický občan - železniční strojíř pan Makovička.

Počátkem ledna roku 1945 se podstatně zvýšil počet denních náletů amerických leteckých sil. Jejich bombardéry létaly z osvobozené Itálie na průmyslovou oblast Slezska. V Mladé Boleslavi, kde jsem v té době navštěvoval třetí ročník Zemské průmyslové školy strojní, obor letectví, se téměř pravidelně po deváté hodině dopolední rozezvučely sirény, ohlašující "Výstrahu" a tak jsme vždy čekali, zda během půl hodiny, jak se pravidelně později stávalo, bude ohlášeno "Nebezpečí náletu". Protože škola neměla vybudovaný odolné protiletecké kryty, končilo vyučování přerušovaným zvoněním školního zvonku a my jako všichni studenti byli plni radosti, že se nebude učit, a odcházeli jsme domů.

Z volného prostranství mladoboleslavského Výstaviště jsme se zájmem sledovali, jak americké těžké bombardéry, jako stříbrné rybičky ve značné výšce a v sevřených formacích, směřovaly na sever a zanechávaly za sebou rozpadávající se kondenzační páry z motorů. Signál "Konec výstrahy" obvykle zazněl kolem poledne a pokud bylo ještě odpolední vyučování, učební hodiny již nebyly rušeny.

Takovým zásadním obratem a vlastně předčasným ukončením školního roku 1944 - 1945 "na neurčito" byl těžký nálet na saské Drážďany, který se uskutečnil v nočních hodinách počátkem února. Městskými sirénami byla vyhlášena "Výstraha" a vzápětí i "Nebezpečí". Vyšel jsem s rodinou mých domácích na jejich zahradu, kde měli od roku 1937 vybudován betonový protiletecký kryt v terase zahrady. Na severozápadě jasné noční oblohy se během asi dvaceti minut objevila stále sílící záře, která dlouho nepominula.

Následující den nám bylo ve škole sděleno, že se přerušuje vyučování na dobu neurčitou a že "obnova výuky nám bude závčas písemně oznámena". Ještě též den jsem zabalil všechny svůj studentský majetek a navečer odjel vlakem domů, do Okrouhlice.

Můj noční příjezd kolem 22. hodiny naší rodinu překvapil, tatínek, obě mé sestry a švagr byli rádi, že jsem doma. Druhý den po mém návratu jsem nastoupil jako pomocná technická síla do kanceláře mého bratrance Ing. Zdeňka Zrzavého, majitele místní vodní elektrárny, "abych si vydělal nějakou tu korunu", jak říkal můj otec. Zakresloval jsem do map rozvody primární i sekundární elektrické sítě, sestavoval diagramy výroby elektřiny z dřívějších let, prostě vše, co mi bylo uloženo. Práce se mi líbila a byl jsem spokojen.

Asi kolem 8. března jsem nečekaně dostal písemné předvolání, abych se 15. března, nejpozději do 12.00 hod. dostavil do Prahy - Vinohrad, do bývalé Obecné školy ve Slezské ulici a nastoupil v tzv. "přijímači", do Protektorats Technische Nothilfe (dále jen TN). Byl jsem znepokojen, protože jsem věděl, že dva roky předtím byly v mladoboleslavské průmyslovce povolány o dva roky starší třídy do TN v Německu, hlavně do měst nejvíce bombardovaných, tedy do Berlína, Hamburku, Desavy, Brém atd., přičemž dva studenti tam během náletů zahynuli. Starší kolegové, kteří se tehdy asi po třech měsících vrátili zpět ke studiu, nám vypravovali o úkolech, které tam museli plnit: zachraňovat lidi z pobořených domů či zasažených protiletectvých krytů a to již během náletů, bez možnosti se ukryt; neustále přitom pracovali pod dohledem protiletectvé policie. To byla také vlastní pracovní náplň TN. Bylo mi tehdy necelých 19 let a chtěl jsem se dožít svobody.

Stále jsem přemýšlel, jak se stanovenému nástupu do TN vyhnout a našel řešení, které můj nástup mohlo, alespoň na pár dnů, oddálit. Existovalo nařízení, že lidé smějí cestovat vlakem do vzdálenosti maximálně 80 km od svého trvalého bydliště, což bylo v mém případě v otázce jízdy do Prahy nad stanovenou mez. Odepsal jsem tedy na velitelství TN, že v důsledku výše uvedeného předpisu nemůžu do Prahy nastoupit. Snad obratem pošty jsem dostal potřebné potvrzení pro jízdu do Prahy i nově určený termín nástupu: 22. březen, shodou okolností datum prvního výročí úmrtí mé maminky.

S těžkým srdcem a náležitě zásoben osobním prádlem a potravinami jsem v určený den nasedl ráno do vlaku ve směru do Prahy. Tam jsem ještě navštívil naše příbuzné a v poledne přišel na vrátnici "přijímače" TN ve Slezské ulici. Bylo nás opozdílů více, museli jsme ihned odevzdat své "kennkarty" (protektorátní občanské legitimace) a potravinové lístky a odpoledne jsme byli oblečeni a vystrojeni. Oblečení pozůstávalo ze zeleného saka s černými výložkami, zelených jezdeckých kalhot (rajtky), z černých kožených holínek (půllitry či štýflata), z koženého opasku a černé čepice (lod'ky) s pro-

tektorátní kokardou a bílým protektorátním znakem. Pro pracovní nasazení jsme byli vybaveni bílými režnými kalhotami a bílou bundou.

Ubytování jsme byli v bývalých třídách, ve kterých byly postele - palandy tak, že v jedné místnosti nás spalo 25 - 30 mužů. Pohled z oken mé "ložnice" nebyl vábný, přes ulici jsem se díval na dům, který byl ze dvou třetin sesutý - důsledek prvního náletu na Prahu z Popeleční středy v únoru 1945.

Hned v nástupní den, po převlečení do uniformy, při prvním společném nástupu opozdílů na dvoře školy, jsem zjistil, že z mé třídy jsou přítomni moji tři spolužáci. Byli jimi František Hruška z Dobrovic u Mladé Boleslavi, František Ježek z Bratčic u Železného Brodu a Břetislav Žádník z Benátek nad Jizerou. Měli jsme radost a slíbili si, že se budeme, pokud to bude jen trochu možné, držet pohromadě.

Strava byla ubohá, ráno černý mok, zvaný Melta s kouskem chleba a marmeládou, k obědu a k večeři německý eintopf (jídlo z jednoho hrnce, tj. zelenina, brambory, červená řepa a někdy i malý kousek masa - to vše dohromady). Jídlo jsme dostávali do přidělených "ešusů", které jsme si sami umývali s velkými obtížemi, protože vřelá voda nebyla k dispozici.

Následující první den jsme po nástupu, ranní rozcvičce a snídani byli zařazeni do skupin, které na dvorku školy nacvičovaly nástupová a pořadová cvičení. Našimi instruktory byli protektorátní četníci, z nichž si pamatuji na št. strážmistra Čermáka, to byl starší člověk, který měl pochopení pro různé legrace, naproti tomu mnohem věkově mladší strážmistr Klvaňa byl vyložený sadista, který s námi později na cvičišti pod Husovým sborem v sadech Vinohrad "vytíral" louže a po příchodu do kasáren jsme během hodiny museli znovu nastoupit s očištěnou uniformou, což bylo někdy neuskutečnitelné.

Velitelem "přijímače" TN byl příslušník německé Schutzpolizei (my jsme mu říkali "šupák"), policejní důstojník Danke, Berličan, který nás také neustále peskoval a s ničím nebyl spokojen, snad jen tehdy, když nás vedl po pražských ulicích a my hulákali české pochodové písně Okolo Hradce, Pionýři, malované děti nebo Travička zelená, na ní kvítí. Motiv písně Nemelem, nemelem, jsme si vulgárně "vylepšili" a její obsah nelze citovat, ale Pražákům se tato píseň líbila nejvíce!

Náš civilní oblek jsme museli odeslat domů, dostali jsme na odeslání poštou dvě hodiny volna. Já si svůj civil nechal v krabici u mé příbuzné, tety Anny Jiráskové ve Vršovcích, ve Finské ulici, což mi za měsíc velmi pomohlo při mém útěku z TN domů.

Na Květnou neděli 25. března 1945 asi nikdy nezapomenu. Ve slunném jarním dnu, po ranním "cvičáku", jenž byl přerušen houkáním sirén, jsme se poklusem vraceli do kasáren, a tam ihned museli do sklepů - protiletectvých krytů. Ve sklepech byly umístěny ampliony tehdy začínajícího

"rozhlasu po drátě", z něhož jsme pozorně poslouchali průběh náletu. Kolem poledne byl hlášen svaz bombardovacích letadel ve směru na Prahu, a než se ozvalo další hlášení, už jsme slyšeli silné detonace a slabé chvění stěn sklepa. Hned na to rozhlas hlásil, že na východní část Prahy byly svrženy bomby. Pro nás byla vyhlášena pohotovost a ještě před ukončením náletu jsme byli shromážděni na dvoře školy. Přijela nákladní auta a my na nich odjížděli k bombardované oblasti. Nejzápadnějším okrajem oblasti postižené bombami byla Libeň, kde v blízkosti kulatého plynového Na Palmovce, hořel sklad potravin Meinel, podle vůně zřejmě zásoby kávy, která se právě "pražila". Mezi Palmovkou a Balabenkou jelo v protisměru otevřené vojenské auto Horch, ve kterém stál a rozhlížel se na všechny strany SS Obergruppenführer K. H. Frank. Z tohoto prostoru a dále, směrem východním, už začínala spoušť, přetřhané trolejové vedení tramvají, rozbité, většinou ještě hořící domy od Balabanky směrem do Vysočan.

Byli jsme vysazeni a umístěni ve dřevěném objektu vysočanské letní Sokolovny, nějakým zázrakem nezasaženém, v blízkosti potoka Rokytka. Nasazení jsme ale nebyli, zůstali jsme jako záloha. Samozřejmě, že nám nedalo, abychom se na účinek náletu ze zvědavosti nepodívali: pod hornolibeňským železničním nádražím byl zcela v troskách objekt několika výrobních hal ČKD, kousek níže ve zničené továrně Tip-top hořel modrobílým plamenem již pískem zasypáný elektron, všude plno hasičů a protiletectvé policie. Počátkem soumraku jsme se auty vrátili do kasáren, kde jsme teprve dostali studený oběd i večeři.

Následující celý týden probíhal ve znamení výcviku. O přestávkách jsme se doptávali několika studentů - Pražáků, kteří v kasárnách sloužili již víc než měsíc, zda něco nevědí o našich spolužácích, kteří nastoupili k datu 15. března. Řekli nám, že po necelém týdenním pobytu byli z Prahy odveleni na "TN-Einsatz" do Německého (od května 1945 Havlíčkova) Brodu. Už z domova jsem věděl, že v areálu tamního železničního nádraží, v tunelu, původně určenému pro nově projektovanou železniční trať Německý Brod - Žďár n. Sázavou - Tišnov - Brno, Němci budují postranní kasematy ve skalním masivu, v nichž měla být zřízena továrna na syntetický benzin. Po sdělení, že většina mých spolužáků je umístěna v Německém Brodě, mi bylo skoro líto, že jsem nenastoupil o týden dříve, měl bych to z Německého Brodu domů pouhých 8 km. Teprve po obnovení vyučování jsem se dozvěděl, že po 5. květnu došlo v ubytovně TN v Německém Brodě mezi studenty k revoltě, která byla potlačena tábořským gestapem a jeden student byl gestapem bestiálně zavražděn společně s několika dalšími civilisty. Případ této bestialní vraždy byl předložen a projednán norimberským mezinárodním tribunálem, vyšetřujícím zločiny nacistů v roce 1946 - 1947, a to v oddíle "Zločinecká nacistická organizace Gestapo".

Současně jsme také zjistili, že v kasárnách ve Slezské ulici jsou umístěni většinou strojní či elektroprůmyslováci z pražských škol a skupina studentů z Učitelského ústavu v Chrudimi.

O Velikonocích 1945 (1. dubna byla neděle velikonoční) jsme výcvik ukončili a už se šušovalo, že pojedeme na nasazení mimo Prahu, prý ale pouze v rozsahu tzv. protektorátu Čechy a Morava, což prosadila protektorátní vláda. Nikdo však neznal přesné místo našeho nasazení. Tu neděli jsme dostali volno na celé odpoledne, které jsem využil návštěvou tatínkovy sestry, tety Marie, provdané Kynychové, která v té době bydlela v ulici Kryštofa Haranta na Bílé Hoře. Tam jsem také vyslechl zprávy BBC Londýn a zjistil, že Rudá armáda osvobodila Bratislavu.

Navečer 3. dubna jsme byli shromážděni na dvoře kasáren a bylo nám sděleno, že večer odjíždíme, bez udání cíle. Dostali jsme studenou stravu na cestu, ještě se uskutečnila improvizovaná zábava, studenti hráli džez a vykládaly se anekdoty. K půlnoci nás naložili na nákladní auta a odvezli na pražské Hlavní nádraží, tam jsme nastoupili do rezervovaných osobních vagonů a vlak se rozjel směrem západním, tedy na Plzeň. Dojeli jsme do Rokycan a přestoupili na lokálku Rokycany - Nezvěstice. Za ranního rozbřesku nás vláček "vyklopil" na zastávce Příkosice, odtud jsme šli pěšky až k vlastní obci, na její jihozápadní okraj. Tam, na prostorné louce, stály dřevěné vojenské baráky, kam nám bylo nařizeno se ubytovat. Společně s mými třemi spolužáky a několika "kantory" jsem se nastěhoval do baráku, stojícího nejbližší k silnici.

V době našeho ubytování přijela nákladní auta, která přivezla vojenské dřevěné postele (prýčny). Z aut je skládali velice zubožení muži, oblečení do zbytků uniforem, kteří měli většinou nohy obtočeny vojenskými ovinovačkami, jaké mívala naše čs. armáda. Byli hlídáni starými, většinou invalidními vojáky, příslušníky tzv. Volksturmu (říkali jsme jim Hitlerova osobní garda), na nichž bylo očividně zřejmé, že mají války plné zuby. Podařilo se nám stráž zabavit, zatímco někteří naši se zajímali o muže, kteří odnášeli rozmontované postele do jednotlivých baráků. Tito muži nám řekli, že jsou váleční zajatci, většinou Slováci či moravští Slováci, účastníci Slovenského národního povstání z léta roku 1944, kteří již delší dobu pracovali na pile v Mirošově. Varovali nás, abychom postele neužívali, že jsou plné štěnic. Proto jsme hned postele vyházelí za barák a spali jsme jen na slamnících, které jsme nacpali slámou z nedalekého stohu.

Zajatci nás posílali o jídlo a tak, pokud jsme s sebou měli ještě nějaké jídlo z balíčků, posílaných našimi rodinami ještě do Prahy, jsme se s nimi o jídlo podělili. Mluvili jsme také se starším lépe oblečeným mužem, zajatcem, který byl skládání postelí přítomen, avšak nepracoval. Byl to Čech a zajatci mu říkali "pane plukovníku". Viděli jsme je ještě druhý den při práci na rozšiřování polních latrin, ale už jsme s nimi nemohli navázat kontakt.

Velitelem našeho "TN - Einsatzkommando Příkosice" byl starý pán, "šupák", vrchní strážmistr Schäffer, jenž bydlel v osamělém domku poněkud výše nad loukou, kde sídlil náš lágr. Výkonným či pomocníkem velitele byl podivný Čech, říkali jsme mu Vasrpolák, dementní a odporně tlustý "vormann" (předák) jménem Janeček, ze kterého jsme si vůbec nic nedělali, byť od rána ječel jako kohout. Stravovali jsme se ve vojenské kuchyni Wehrmachtu, jehož lágry byly poněkud západněji od lágrů našich. Strava byla hrozná, jednak jí bylo málo a stále tatáž: ráno černá brynda s kouskem komi-sárku (chleba), v poledne i večer většinou vařené těstoviny polité horkou marmeládou, výjimečně už zmíněný Eintopf.

Přísun potravin z domova vázl tím, že jsme teprve při první vycházce do Mirošova mohli napsat a udat současnou naši adresu, jednak i proto, že začínal chaos v dopravě, způsobený "kotláři" (hloubkoví letci, pilotující americké stíhací bombardéry typu Mustang), kteří "úřadovali" po celý den na železničních přifrontových tratích, tedy už také na Plzeňsku, jednak také tím, že později docházející balíčky s potravinami byly většinou vykradené. Snažili jsme se sehnat jídlo v okolních vesnicích, pokud byly obydleny, a hlavně v Mirošově, kam jsme po "zaměstnání" většinou chodili, a to jak za peníze, tak i za cigarety, které byly nejlepším platidlem, pokud jsme cigarety měli. Lidi však byli velmi nedůvěřiví, odrazovala je hlavně naše černá "lodička" na hlavě, kterou také nosili hrdlořezi z SS a tak výsledky našeho snažení byly většinou velice ubohé - panoval hlad.

Udělalí jsme si také o jedné neděli výlet vláčkem do Rokycan, brzy jsme se ale odtamtud vrátili, protože město bylo plné německého vojska a my byli povinni je zdravít, a to nacistickým pozdravem - zdvižením pravice, což se nám nezamlouvalo a tak jsme se zase vláčkem rychle vraceli "domů".

Obec Příkosice byla na rozhraní výcvikového prostoru německé armády, proto částečně evakuovaná. V jednom větším hospodářství bydlel německý civilní inženýr, pro jehož firmu jsme měli v lese severně od vesnice těžit dřevo, totiž pokácet silné smrky, odvětvit je a nařezat na kmeny o délce 5 až 6 m, které potom přivolaná nákladní auta odvážela k frontě, údajně se z nich dělaly silniční protitankové zátarasy. Majitel firmy si na nás neustále stěžoval, protože na počet nasazených "TN-mannů" byl výsledek práce roven skoro nule. Jakmile jsme totiž vešli do lesa, hned jsme postavili na jeho okraj dobrovolnou strážní hlídku, která nás závčas varovala, přicházel-li za námi někdo od firmy či z velení komanda. Počasí bylo k nám milostivé, byly už teplejší jarní dny a tak jsme se v hloubce lesa, na kamenné skalní vyvýšenině opalovali, někdy i v rouše Adamově. Chladnější večery nás přinutily udělat si na baráku kamna, totiž z okapových rour jsme sestavili kouřovod se zaústěním do střešního větráku, na dřevěnou podlahu jsme dali několik cihel pospojovaných mazačkou, a tak bylo vytvořeno ohniště. Tak se topilo až do doby,

kdy se při větším ohni cínové spoje trubek kouřovodu rozletovaly a komín nám spadl. Ale i to se vyřešilo a topení potom pracovalo bezchybně, nad ohněm jsme si opékali topinky. Museli jsme jen dbát na to, aby každý večer byla okna uzavřena okenicemi, které nahrazovaly zatemnění.

17. dubna 1945 v noci jsme byli probuzeni vzdáleným duněním a hukotem letadel. Vyšli jsme před barák a naskytila se nám nezapomenutelná podívaná. Noční jasné nebe bylo v severozápadním směru osvětleno stovkami pomalu klesajících světlíc, vypuštěných na malých padáčcích z prvních nalétávajících letadel, mezi kterými jiskřily výbuchy protiletadlových granátů. Od země silně svítily a křižovaly se desítky světlometů, které občas zachytili do svých průsečíků bombardér jako stříbrnou rybičku. Následující bombardování zachvělo i našimi baráky, ale my, zvědavci, se dívali až do konce této nevidané podívané. Následující den jsme se dozvěděli, že v nočním náletu bylo zcela zničeno v Plzni hlavní železniční nádraží i s přilehlými objekty a také to, že bylo zasaženo několik vojenských transportních vlaků.

Následující tři dny se intenzita přeletů amerických kotlářů stále zvyšovala, z lesní skalky jsme viděli, jak jeden zaútočil na parní lokomotivu kdesi u Nezvěstic, což se po slyšitelné sérii kanonových výstřelů projevilo velkým oblakem páry z prostřeleného kotle lokomotivy. Ve večerní tmě jsme na západním obzoru viděli záblesky výstřelů z přibližující se fronty. Říkalo se, že Američané stojí na hranicích Čech v blízkosti Chebu, a tak jsme se domlouvali, že je nejvyšší čas "zvednout kotvy". Čekali jsme jen na výplatu žoldu a na přiděl cigaret. To jsme dostali navečer 20. dubna, kdy jsme se před večerí museli zúčastnit oslav Vůdcových narozenin v prostoru apelplatzu barákového tábora Wehrmachtu, západně od našeho lágru.

Jakmile jsme žold a cigarety dostali, hned jsme na baráku zabalili svých pět švestek, tj. prádlo a osobní propriety, udělali si úhledná zavazadla, provazem si je přehodili přes ramena a ve tmě vyšli s úmyslem dostat se co nejdříve domů. Šla nás skupina asi 12 osob, my čtyři průmyslováci a osm "kantorů", ve směru po silnici na Rožmitál pod Třemšínem. Celou noční cestu jsme se občas nahlas bavili, neboť jsme měli obavy, že by nás mohli přepadnout partyzáni, operující v Brdech. Byli jsme ještě zřejmě v německém výcvikovém prostoru, protože vesnice nebyly označeny místním označením, proto jsme jimi procházeli potichu, ve dvojicích v dosti velkých rozestupech, abychom mohli v případě potřeby co nejrychleji utéci.

Teprve k ránu 21. dubna, po pochodu hlubokými brdskými lesy, jsme došli do první označené uboide, osady Věšín u Starého Rožmitálu. Při míjení Starého Rožmitálu jsme uviděli v jednom domě v blízkosti kostelíka prosvětlovat nedokonalem zatemněním světlo z jakési místnosti. Odvážili jsme se tam vejít - byla to služebna "protipartyzánské hlídky", službu tam konající starší muži z nás byli viditelně zneklidnění, když uviděli 12 polovojensky

oblečených mladíků v dlouhých modrých vojenských kabátech, které pamatovaly určité Stalingrad. Rozptýlili jsme jejich obavy a ptali se, zda tu někde v blízkosti existuje taxikář, který by nás postupně dovezl alespoň do Příbrami. Udali nám adresu taxikáře v Rožmitále pod Třemšínem, který nás ale energicky odmítl s tím, "že si kvůli nám nenechá od kotlářů rozstřílet své auto". Marň jsme mu okamžitě nabízeli peníze i cigarety. Ani ve snu by mě tehda nenapadlo, že za pět roků budu právě v Rožmitále pod Třemšínem končit základní vojenskou službu, i když to nebylo přímo ve městě: v období květen až září 1950 jsem sloužil jako četař - aspirant, později jako podporučík, na Radarové stanici č. 1, umístěné na kopci Praha severně od městečka. Velitelství jsme měli na letišti Plzeň - Bory a tak jsem často jezdil služebně buď motocyklem nebo autem z kopce Praha přes Borovno, kolem Příkopic ve směru na Mírošov a Rokycany do Plzně.

Po neúspěchu u taxikáře jsme šli zase pěšky a došli až na nádraží v Březnici. Při informaci na odjezd vlaku směrem na Příbram právě v nízkém letu nad trati prolétal jeden z kotlářů na Mustangu a výpravčí nám řekl, že dnes asi vláček vůbec nepojede. Bylo to pro nás nemilé zjištění a tak jsme v cestě zase pokračovali směrem na Příbram. Využívali jsme alespoň dobroty povozníků, jedoucích tímž směrem, když jsme si na jejich povozy mohli odložit naše zavazadla.

Po příchodu do Příbrami se od nás odloučili asi tři či čtyři "kantoři", kteří se rozhodli, že pojedou vlakem už odtud domů, i když jsme je varovali, že na této důležitější trati mohou být za jízdy zadrženi procházejícími vojenskými hlídkami nebo polním četnictvem, které vykonávalo hlavně kontrolu mladých mužů aby se zamezilo dezerci od útvarů. My zbylí jsme pokračovali v pěší cestě na Dobříš, odkud jsme hodlali druhý den ráno odjet lokálkou do Prahy.

Byli jsme už velmi unaveni a tak v obci Obořiště jsme vstoupili do místního hostince, tam jsme cigaretami uplatili hospodského, který nám nechal udělat dobrou vaječnou míchanici a my si mohli až do navečera, kdy odtud měl odjíždět autobus, řádně odpočinout a trochu se prospat. Navečer skutečně "autobusek" přijel, plně už obsazený, lépe řečeno narvaný cestujícími. Na naši prosbu nám řidič dovolil vylézt a usadit se na střeše dnes bychom řekli mikrobuse a odjet s ním až do Dobříše, která byla plná prchajících Němců z východního Pruska a ze Slezska. Vmísili jsme se mezi ně, došli až na železniční stanici, kde jsme zbytek večera a noci prochodili a proklímbali v přeplněné nádražní čekárně.

První ranní vláček odjížděl z Dobříše ještě za tmy, byl přeplněný až do Prahy. Před Prahou jsem kolegy vyzval, aby nejedli až na Hlavní nádraží, kde budou určitě zase vojenské hlídky. V železniční stanici Praha - Vršovice jsem vystoupil sám, žádná hlídka ve stanici nebyla a já klidně došel ke své

tetě do Finské ulice, tam se převlékl do svého civilu, svou uniformu zabalil do krabice a odeslal ji poštou domů.

Cestu vlakem domů jsem nastoupil tentýž den navečer na nádraží Praha - střed, lístek do maximální přípustné vzdálenosti (80 km) mi byl vydán do železniční stanice Potěhy u Čáslavi. V Kolíně, kde jsem musel přestupovat, jsem zjistil, že je to první vypravený vlak směrem na Jihlavu, neboť den před tím bylo kolínské nádraží bombardováno a oprava kolejíště trvala víc než 24 hodin. Vlak byl zase přeplněný. Přemýšlel jsem, jak pokračovat z Potěh domů, na štěstí jel s vlakem průvodčí, kterého jsem znal ještě ze svého dojíždění do měšťanky v Německém Brodě, a který se přátelil s otcem mého kamaráda. Řekl jsem mu popravdě, jak to se mnou je, a on mi slíbil, že můžu jet až do Okrouhlice. Že kdyby se uskutečnila nějaká kontrola během jízdy, tak mi dá vědět, abych utekl. Naštěstí to nebylo třeba.

Domů jsem přišel přesně po měsíci mého působení v TN, večer po 22. hodině, setkání bylo radostné, hodně vypravování a hlavně jídla, neboť jsem toho poslední den mnoho nesnědl. A tak po 50 hodinách mého útoku z TN Einsatzu Příkopic šťastně skončila má téměř švejkovská anabáze.

Od 23. dubna až do prvních květnových dnů roku 1945 jsem se neukazoval na veřejnosti. Má sestra Libuše Zrzavá v té době byla tajemnicí Obecního úřadu v Okrouhlici a dobře se znala se zdejšími příslušníky protektorátního četnictva, které tu v té době mělo stanici. O mém návratu domů řekla strážmistru Cífkovi s tím, aby byla informována, kdyby německé úřady projevíly o mě jakýmkoliv způsobem zájem. Chtěl jsem v tom případě závčas úteci a skrýt se v nedalekých lesích. Písemná výzva, abych se znovu vrátil do místa původního nasazení, přišla naštěstí až po ukončení války.

Koncem dubna v noci - pamatuji, že měsíc na bezmračné obloze byl téměř v úplňku - došlo k útoku partyzánů na železniční most přes řeku Sázavu u Horního Chlístova. Noc byla teplá, měl jsem otevřené okno, a tak mě probudila několikrát přerušovaná silná palba z automatických zbraní. Po krátké přestávce následoval silný výbuch. Neodborným položením destrukční nálože pod železnou konstrukci mostu nedošlo k jeho zničení, jen k poškození, které ještě dovolovalo pomalou jízdu vlaků. Při přestřelce byl údajně jeden příslušník strážního oddílu SS zabit na místě, další zraněn. Kdo se ze strany útočících akce zúčastnil, nebylo dosud přesně objasněno; tvrdí se, že ji provedli dva zběhlí vlasovci, kteří se v té době ukrývali v lese v povodí potůčku, který teče od Březinky a západně od obce Klanečná ústí do Sázavy. Úkryt měli mít nedaleko samoty "U Malátek" (Vadín čp. 37), jejímž majitelem byl rolník Jan Kopic, bývalý ruský legionář z 1. světové války, jenž se měl této akce také zúčastnit. Strážní jednotka železničního mostu byla složena z příslušníků SS divize "Galizien" /Halič/, byla ubytována v Okrouhlici v hostinci "U Hryšů",

odkud docházela do strážní služby. Jeden její příslušník byl slovenský Němec, jak později uvedu.

Poslouchal jsem pravidelně české vysílání britského rádia BBC, znal jsem pohyb fronty a uvědomoval si, že konec války je již otázkou několika dnů. V té době, počátkem května, do naší obce i obcí okolních přicházeli němečtí uprchlíci z Východního Pruska, Polska a Horního Slezka, většinou koňské povozy, naložené nejnutnějším majetkem, doprovázené starci, ženami a dětmi. Němci těmto uprchlíkům říkali "národní hosté". Byli ubytováni ve školách či v sálech hostinců. Tak tomu bylo i u nás i v sousední Krásné Hoře. Vzpomínám, že jsem byl s okrouhlickou mládeží právě na taneční zábavě "na černo" (tančit se tenkrát nesmělo) v Krásné Hoře v hostinci "Na pustíně", když nás odtamtud vyháněl tehdejší krásnohorský starosta a do sálu se už navážela sláma, aby uprchlíci, kteří již čekali před hostincem, mohli být ubytováni.

Šířily se pověsti, že v okolí operují spojenečtí parašutisté, avšak v okolí naší obce nebyly jejich akce zaznamenány. Soukromí majitelé lesů si v nich připravovali vykopané jámy, aby se v nich v případě přechodu fronty mohly ukrýt. Takových vykopaných jam je ještě i nyní dost, hlavně v lesích u Volichova a Babic.

První, ale klamná zpráva o ukončení války došla do Okrouhlice v sobotu dne 5. května telefonicky kolem desáté hodiny dopoledne prostřednictvím místní železniční stanice, která tuto zprávu dostala z Čáslavi, s údajným původním pramenem z Kolína. Jakmile se zpráva dostala mezi obyvatele zdejšího zámku, paní Julie Pártlová, která v té době zvonila zámeckým zvonkem poledne, úmrtní hodinku nebo o pohřbech, tentokrát v půl jedenácté odzváněla poslední hodinku "tisícileté" Třetí říši a druhé světové válce v Evropě. Na zdejším zámku i Sokolovně byl vztyčen po více než šesti letech československý prapor. Také na věži vodárny okrouhlické elektrárny vyvěsil majitel Ing. Zdeněk Zrzavý pět praporů - na čtyřech rozích věže vlály prapory Anglie, Číny, SSSR a USA, uprostřed na vyšší žerdi vlál prapor československý.

Z tehdejšího Německého Brodu došla zpráva, že revoluční Národní výbor převzal do svých rukou řízení městské radnice. Po několika hodinách však do radnice vniklo gestapo z Tábora, zastřelilo jednoho občana (p. Hrádka) a vzalo s sebou několik přítomných jako rukojmí. Odpoledne též den neodešli ze směny dělníci Mahlerovy pletárny (u svatovojtěšského hřbitova), ale v objektu továrny se zabarikádovali. Továrna byla několikrát ostřelována německým letadlem Me 109 z brodského letiště.

Ve 12.32 hod. pražský rozhlas vyzval občany, aby přišli na pomoc k budově rozhlasu na Vinohradské třídě. Svobodné vysílání rozhlasu se snažila

nacistická vojska v Praze umlčet. Praha byla několikrát bombardována nacistickým letectvem. Celá Okrouhlice byla těmito událostmi vzrušena.

Týž den odpoledne strážní jednotka SS, ubytovaná v hostinci "U Hyršů", seskákala z mostu na ostrov u elektrárny a začala v rojnici obkličovat vodárenskou věž elektrárny, zmocnila se tam vyvěšených praporů a krom praporu amerického všechny prapory zničila.

V té době už se mluvilo o tom, že tanky Rudé armády se blíží od Jihlavy k Německému Brodu a tak plni nadšení jsme se rozhodli, že postavíme na silnici směrem k Chlístovu slavobránu i přes protesty pana Špilínka, protože slavobrána byla postavena v bezprostřední blízkosti jeho kolářské dílny. Tři mladíci, František Beránek, Miloslav John a já, jsme sehnali dvě ráhna, obalili je barevným krepovým červeným a bílým papírem a vyvěsili rudý prapor, dodaný od Marků, který vznikl z praporu nacistického, tak že z něj byl vypárán bílý terč s černým hákovým křížem. Slavobrána byla brzy postavena, jenomže nás zanedlouho mladší chlapci upozornili, že k nám spěchají po silnici od Hyršova statku čtyři esesáci se samopaly. Rozhodli jsme se, že rudý prapor sejmeme a uschováme. František Beránek si prapor ovinul kolem těla a utíkali jsme nejdříve po silnici směrem k Chlístovu. Když po nás vojáci začali cíleně střílet ze samopalů, vyběhli jsme do stráně nad Špilínkovu usedlost a chráněni břizami se proplížili až na silnici k Veselému Žďáru a do lesa Obora. František Beránek, který prapor skryl, byl však Němci zadržen ještě na silnici, prapor musel vydat Němcům a potom byl propuštěn. Já se vrátil oklikou z Obory do vsi, obešel jsem ji a vrátil se domů. Navečer začalo pršet a ochladilo se, přišlo téměř nepřetržitě až do odpoledne 8. května.

Od 5. a 9. května jsem sledoval hlášení revolučního pražského rozhlasu, byly to momenty naděje, to když proti nacistům vojensky vystoupila v Praze a jejím okolí Ruská osvobozená armáda generála Vlasova, tzv. vlasovci, či když do Prahy přijel pancéřový vůz americké armády, i chvíle zoufalství, když si nacistické tanky prostřednictvím zajatého obyvatelstva jako rukojmí vynucovaly volný průjezd barikádami pražských ulic na západ, k vojskům americké armády. K našemu úžasu a rozhořčení se americká armáda zastavila na silnici směrem do Plzně za obcí Holoubkov, asi 20 km východně od Plzně. Nevěděli jsme, že nesmí porušit rozhodnutí tzv. Velké čtyřky v Jaltě o čáře dotyku spojeneckých vojsk.

V úterý 8. května dopoledne jsem se s M. Johnem vydal do obecné školy, kde v té době byli dosud ubytováni němečtí utečenci, abychom odstranili ze všech tříd fotografie nacistického "führera" a protektorátního presidenta Dr. E. Háchy. Němců jsem si nevšímal, tak jsem ani neupozoroval, že jeden německý kluk vyběhl ze školy, aby ve vedlejší hospodě upozornil tam ubytované vojáky SS, že ničíme fotografie "Vůdce". Neupozoroval jsem, že John už ve škole není, byl jsem do "práce" tak zabrán, že jsem teprve podle

dupotu zjistil, že do třídy vešli tři vojáci, kteří mne v zápětí eskortovali, chtěli, abych se jim legitimoval svou "Kennkartou" (protektorátní občanskou legitimací). Tu jsem neměl, protože jsem ji musel při nástupu do Technische Nothilfe v Praze odevzdat. Řekl jsem tedy, že jsem příslušník TN a že jsem doma na dovolené, čemuž oni nevěřili. Zaslechl jsem jejich rozhovor, když se radili, co se mnou udělat. Vedoucí hlídky, byl to již zmíněný Němec ze Slovenska, mi nakonec lámanou slovenštinou řekl, že mě předá gestapu do Německého Brodu. Vedli mě po mostě do vsi, což viděli zaměstnanci kanceláře škrobárny p. Jindřicha Smejkal, kteří okamžitě telefonicky uvědomili mou sestru na obecním úřadě, že jsem esesáky zatčen a odváděn do vsi. Sestra to obratem telefonovala na zdejší četnickou stanici. Když mě dovedli až na železniční most ve vsi, vyšel z četnické stanice, umístěné v přízemí pošty, velitel - strážmistr německé Schutzpolizei a ptal se velitele eskorty, co se děje a co chtějí se mnou udělat. Po delším rozhovoru se veliteli četnické stanice podařilo esesáka přesvědčit, že si mne převezme a předá do Německého Brodu, aby se oni nadále mohli věnovat svým strážním povinnostem. Tak jsem byl předán veliteli četnické stanice, který mne vzal na stanici, tam mi pořádně domluvil a po hodině pobytu propustil zadními dveřmi domů s upozorněním, abych se zásadně vyhnul místu ubytování SS jednotky. Šel jsem tedy domů přes Babice, doma mě čekali otec se švagrem. Oba mi dali pár pohlavků a zakázali mi vyjít z domu, natož do vsi.

Jenže krátce po poledni se z prostoru havlíkbrodského letiště začaly ozývat silné exploze. Vylezl jsem na střechu našeho domu a divadelním kukátkem sledoval mohutný černý kouř, jenž halil prostor letiště. Neodolal jsem a utekl z domu, tentokrát na Vadínský kopec (470 m n. m.) nad obcí Vadín, východně od silnice na Březinku. Odtud bylo v té době možné vidět prostor letiště jako na dlani a tak jsem sledoval, jak volně stojící letadla nacistické Luftwaffe byla postříkána zápalnými látkami a následně plamenometem zapálena. Také byl vyhozen do povětří hangár, postavený pro čs. letectvo ke konci roku 1938.

Velitel brodského letiště odletěl již 7. května směrem na Prahu, kde byl při přistávání se svým pozorovacím letounem Fieseler FI 156 "Storch" (Čáp) zasažen silnou protiletectvou obranou. V tu dobu měla letiště v Praze Ruzyni pod kontrolou ROA, tj. vlasovci. Pilot Čápa byl zraněn a zajat, jak o tom píše příslušník ROA, Čech Václav Auský, v knize Vlasovci v Čechách.

Německobrodské letiště bylo po celou válku využíváno německým letectvem, nejdříve jako škola elementárního pilotního výcviku letců na větroních - létalo se buď pomocí aerovleků, nebo navijákem (asi do roku 1940), potom tu byla zřízena tzv. Sturzkampffliegerschule Deutschbrod, tj. škola pro výcvik pilotů střemhlavě útočících letadel, která tu působila až do konce války. Plocha letiště byla značně rozšířena, výcvik se prováděl na letounech

Junkers JU-87 (Stuka), cvičná plocha pro bombardování byla v lesích u Skuhrova. Letadel tohoto typu zde bylo několik desítek, často docházelo k haváriím, např. u Mozolova, hlavně však v prostoru cvičné střelnice a bombardovacího terče. "Štuky" slavily úspěchy od přepadení Polska v září 1939, postupně však ztrácely svou bojovou hodnotu, pro nízkou rychlost se stávaly snadnou kořistí spojeneckých stíhačů. V poslední fázi války převzal tento typ úlohu bitevního letounu, byl opatřen protitankovým kanónem a útočil na kolony tanků a obrněných transportérů, hlavně na východní frontě, i zde měl ale těžké ztráty, protože tankové svazy začaly být zajišťovány silnou protiletectvou obranou. Koncem roku 1944 měli Němci katastrofální nedostatek svých pilotů, proto se v brodském leteckém učilišti školili převážně vlasovci a letci ustašovského Chorvatska. V hangárech - opravnách letišť pracovalo mnoho Čechů, hlavně ve strojní profesi.

Navečer 8. května byla z Okrouhlice odvolána strážní jednotka SS, odjela směrem na Čáslav vlakem. Večer se veškerá železniční doprava zcela zastavila a na kolejích okrouhlického nádraží zůstal stát vojenský německý transportní vlak, který měl směřovat na východní frontu. Transport vezl 3 těžké německé tanky typu "Tiger", dále doprovozná nákladní i osobní auta, 2 cisterny lihu a zásobovací materiál včetně potravin a cigaret. Němečtí vojáci v noci na 9. květen transport opustili, odjeli na nákladních a osobních autech, a hlídal ho pouze jediný voják, starší člověk, který se nechal železničáři stanice lehce přemluvit k odevzdání pušky a střeliva po příslibu, že ho předají do nejbližšího zajateckého tábora.

Noc z úterý 8. na středu 9. května byla teplá, k ránu svítal měsíc a poznenáhlu bylo od východu slyšet neustále sílicí hukot. Při ranním rozbřesku začala silná dělostřelba ze sovětských tanků, které přijely po silnici od Jihlavy a téměř současně i silnicí od Ždírcce n. Doubravou. Tanky, jež přijely od Jihlavy, střílely přes město na utíkající kolony nacistického vojska ve směru na Čáslav. Po dělostřelbě vnikly tanky z obou směrů do města, zničily protitankové zábrany u mostu přes Sázavu na počátku Dolní ulice, zlikvidovaly veškerý vojenský odpor ve městě a pronásledovaly Němce ustupující směrem na Prahu.

Střelba nás k ránu vzbudila, uložili jsme potraviny a zásobu vody do sklepa domu a očekávali, co se bude dít. Odešel jsem do vsi na železniční mostě a s mnoha dalšími občany obce pozoroval panický útěk nacistů. Osobní a nákladní auta byla přeplněna vojáky, došel-li benzin, auta svrhli do příkopů silnic a utíkali dál "na Západ" po svých. Členové posádky brodského letiště - většinou vlasovci a Chorvati - utíkali podle řeky Sázavy; ze železničního mostu v Okrouhlici bylo vidět, jak se brodí pod Chlístovskou skálou přes řeku na její pravý břeh, odhazují do řeky zbraně a střelivo a utíkají dál. Jejich jediný cíl byl Tábor, protože se domnívali, že je obsazen americkou armádou, u

níž se chtěli dostat do zajetí. Proto jsme vyvrátili nebo přetočili na okolních křižovatkách silnic silniční směrníky tak, aby prchající byli uvedeni v omyl (totéž se jak známo opakovalo v srpnu 1968 při vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa).

Během několika hodin útěk ustal. Od několika prchajících vojáků se podařilo získat jejich pušku či revolver. Ukořistěné zbraně byly soustředěny na okrouhlickém nádraží, které se od té doby stalo centrem nejdříve improvizované, později řízené obrany obce. Zde se pod vedením příslušníků zdejší četnické stanice vrchního strážmistra Kavky, strážmistů Cífký, Pokorného a J. Formánka, konalo rozdělení a rozmístění nočních strážních hlídek na určených stanovištích pro ochranu obce, zde se také osoby, určené do stráže stravovaly - vařila p. Milichovská, jež bydlela ve strážním domku u nádraží.

Odpoledne 9. května jsme s otcem jeli na kolech do Radostína, abychom shlédli nekonečnou kolonu tanků Rudé armády, které projížděly po státní silnici směrem od Brodu na Prahu. Ještě na návsi Radostína nás zastavil rudoarmějce "mladší seržant" (desátník) a říkal, že pochází z Besarábie a žádal, abychom mu půjčili kolo, na kterém potom celé odpoledne jezdil po obvodu hráze malého dnes zaniklého rybníčku na návsi. V radostínském hostinci na křižovatce či výjezdu silnice do Okrouhlice seděli v sále rudoarmějci s radiostanicí, nikdo tam z civilistů neměl dovoleno vstoupit.

Po hodině pozorování projíždějících tanků jsem se potkal s Přemyslem Kučerou, synem nacisty umučeného řídicího učitele a vzdělavatele sokolské župy Havlíckovy Václava Kučery z Okrouhlice. Domluvil jsem se s ním, že se půjdeme podívat do lesa asi 800 metrů vzdáleného na východ od radostínské silnice. Hned v první houštině na okraji lesa jsme narazili na mrtvolu německého důstojníka, který spáchal sebevraždu, vedle byla pohozena láhev "šnapsu" a pistole Parabellum ráže 9,65 mm. Pistoli jsem vzal a nechť zmáčkne spoušť - jen tak tak, že jsem si neprostřelil nohu. Za malou chvíli přiběhli dva rudoarmějci, kteří mi pistoli vzali, vypili zbytek "šnapsu" a důstojníkovi odebrali náramkové hodinky.

Ještě jsme s rudoarmějci chodili chvíli po lese, bylo tu nepředstavitelné množství zbraní všeho druhu, pušek, samopalů, pistolí či pancéřových pěstí a bedny střeliva. Vrátili jsme se k silnici a nedlouho potom jsme viděli, jak z komplexu lesů vycházejí stovky německých vojáků s bílými prapory a zdviženými rukama a blíží se k silnici. Jeden z projíždějících tanků zastavil, obrátil věž s dělem ve směru jejich příchodu. Několik rudoarmějců začalo zajaté třídit - důstojníky zvlášť, vojáky zvlášť - na obě strany silnice. Zde zajatce prohledávali další rudoarmějci a odebírali jim hlavně hodinky a cenné předměty.

Navečer jsme se vrátili domů. Týž večer jsem nastoupil noční strážní hlídku v prostoru železniční stanice v Okrouhlici. Celou noc se snad na všech

stranách střelilo, vyletovaly osvětlovací rakety - prostě neklidná noc. Takových hlídek jsem prožil dost, např. v sobotu 12. května na kraji obce, na silnici směrem na Veselý Žďár v místě, kde den na to prchající vojáci zastřelili při svém odzbrojování třicetiletého zahradníka Josefa Fialu. Na tom místě je dnes malý pomníček. Tělo oběti Okrouhlickí odvezli do nádražní čekárny, kde ještě druhý den byly patrné stopy krve. 16. května byl Josef Fiala za veliké účasti občanstva s vojenskými poctami pohřben na krásnohorském hřbitově.

První rudoarmějci přijeli do Okrouhlice tankem T 34 dne 11. května silnicí od Valečova, u Sokolovny odbočili vpravo na silnici podél železniční trati směrem na Olešnici. Když zjistili, že v železniční stanici stojí transportní vlak, zastavili, vzali vědro, otevřeli závěr cisterny s lihem a začali z vědra pít. Vnikli do nákladních vagonů a brali vše, co jim do rukou přišlo, co nemohli odnést - zničili, např. bezvadný promítací filmový přístroj na osmimilimetrový film. Při návratu k svému tanku potkali místní slečny Vencovy, které polili voňavkou z velké láhve. Téhož odpoledne přijeli do obce další rudoarmějci, už ne z gardových útvarů, nýbrž z armády maršála Malinovského. Měli zemědělské vozy s koňskými potahy a brali, na co přišli. Většinou to byli Tataři, Turkmenci, Kazachové a další národnosti z asijské části SSSR, s nimiž nebylo radno se stýkat. Byli nevypočitatelní a nevědělo se, co vzápětí udělají. Obě cisterny z vojenského transportu na okrouhlickém nádraží byly vypuštěny, všude bylo vidět mnoho opilých vojáků, na štěstí pro obec museli ihned obec opustit.

Později se v Okrouhlici asi na půlden objevili i příslušníci rumunské armády. Ti byli ve velmi zuboženém stavu, většinou beze zbraní, přijeli také s koňskými potahy a na polích v okolí obce pásli nebo vyžívali dosti vzrostlé obilí - jaro roku 1945 bylo velmi příjemné, teplé a vegetace byla uspíšena alespoň o tři týdny. S Rumuny se nebylo možné domluvit, jen několik jejich důstojníků znalo chabě němčinu, a také oni brzy Okrouhlici opustili. V širším regionu měli největší tábor v lese u rybníku "Kachlička", západně od obce Skála u Humpolce. Všude, kam přišli, zhotovovali a stavěli dřevěné kříže s malými křížky na vodorovném ramenu kříže a ty malé zakrývali dřevěnou stříškou. Kříže stály velmi dlouho, dokud se nerozpadly.

Asi týden po 9. květnu byla na okraje okolních lesů umístěna německy psaná oznámení v tom smyslu, že Německo kapitulovalo a že v případě ozbrojeného odporu by takové jednání bylo považováno za banditismus a podle toho také s viníky naloženo.

Zajatci byli shromažďováni na okrouhlickém nádraží a odtud - asi do 14. května, pokud ještě nejezdily vlaky - eskortováni pěšky do Havlíčkova Brodu. Velký zajatecký tábor byl na brodském letišti, příslušníci zbraní SS byli internováni v brodském pivovaru. Nejvíce zajatců bylo do Okrouhlice přivedeno z lesů od Volichova a Lipnice nad Sázavou.

O tom, jakému smrtelnému nebezpečí jsem byl vystaven, když mne 8. května zajali esesáci, jsem se na vlastní oči přesvědčil ve druhé polovině května, kdy byly zjištěny a otevřeny dva hromadné hroby českých občanů. Prvý v Lázníkově stráni, západně od budovy psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě, druhý v Hurtově lesíku, nedaleko obce Věž. Oběti zvířecky umučené gestapem byly vystaveny v Havlíčkově Brodě na náměstí, před Starou radnicí. Uvědomil jsem si, že nebýt rozvahy příslušníka Schutzpolizei (jak jsem dodatečně zjistil šlo o rakouského občana) a německého velitele okrouhlické četnické stanice, mohl jsem být jednou z těchto obětí! Okrouhlický revoluční národní výbor tomuto policistovi na doporučení všech českých četníků této stanice vystavil osvědčení, že se vůči Čechům choval lidsky a bylo žádáno, aby mu byl umožněn návrat do Rakouska. Zda tam skutečně došel, nikdo neví, nikdo už dnes nezná ani jeho jméno.

První plakát s fotografiemi členů první poválečné československé vlády "Košíckého vládního programu" byl vystaven ve výkladu obchodu s potravinami paní Marie Herrmannové v domě bývalé "drábovny" u okrouhlického zámku. Kromě ministra zahraničních věcí Jana Masaryka a prvorepublikového ministra msgre. Jana Šrámka z čs. strany lidové jsme žádné ministry neznali, až když začala činnost jejich politických stran po osvobození.

Hlídkování a ostraha obce trvala, pokud vím a pokud jsem se hlídek zúčastnil, minimálně do konce května 1945. 28. května jsem nastoupil znovu do Zemské průmyslové školy v Mladé Boleslavi, školní rok 1944-1945 byl prodloužen až do 15. července.

Z pozdějšího vypravování v naší rodině vím, že Okrouhlice se v červnu roku 1945 po několik dnů stala centrem silného rudoarméjského oddílu, který ve směru toku řeky Sázavy hnal nepřehledná stáda koní - válečné kořisti. Veškeré okolní louky byly koňmi spaseny a po přesunu vypadaly jako udusaná sportovní hřiště, zato na otavu narůstala tráva až do výše jednoho metru. Koně byly v blízkosti Prahy vagonovány a odváženy do SSSR. V našem domě v jedné místnosti bydlil důstojník RA s manželkou a "pucflekem". Podle vzpomínek otce i obou sester se k nám chovali slušně a neradi od nás odcházeli.

Tragickou tečkou za II. světovou válkou pro náš kraj i pro naši rodinu byl výbuch nákladního vlaku s municí na železniční stanici Světlá nad Sázavou dne 9. července 1945. I když souprava vagonů byla s nasazením vlastního života posunovačem odpojena a přesunuta mimo železniční stanici, přesto došlo při explozích munice ke zranění několika obyvatel a auto záchranné služby havlíčkobrodské nemocnice nestačilo odvážet zraněné občany k ošetření do nemocnice.

Má sestra Zdeňka se v té době dlouhodobě ambulantně léčila na TBC plic. 9. července se jí po dávce pneumotoraxu zdravotně přitížilo. Její manžel Zdeněk několikrát telefonicky volal záchrannou službu, byl však odmítnut s

tím, že auto záchranné služby je vytíženo odvozem raněných ze Světlé nad Sázavou, že ji odvezou do nemocnice až při poslední jízdě tohoto auta ze Světlé do Havlíčkova Brodu. Tak se také v pozdní noci ve tři hodiny 10. července stalo. Ještě na havlíčkobrodském náměstí, kdy z auta vystupoval místní policista, chtěla má sestra vstát z nosítek, ale doprovázející manžel ji uklidňoval, že v nemocnici budou za chvíli. Když však dojeli k její bráně, sestra již byla mrtva - zástava srdce.

11. července večer mě můj domácí v Mladé Boleslavi řekl, abych jel druhý den ráno domů, že mu telefonoval můj otec, že se sestře zdravotně přitížilo. Řekl jsem mu, že chci zůstat až do konce vyučování, tj. do 15. července, že odjedu už s vysvědčením na prázdniny, ale domácí trval na tom, abych druhý den ráno odejel.

Na cestě vlakem domů se už podruhé opakovala smutná událost z mých školních návratů domů. Stejně tak jako 25. března 1943, tak i 12. července 1945 přistoupila ve Světlé nad Sázavou mamincina starší sestra Terezie oblečená ve smutečních šatech. Tehdy, 25. března 1943 jsem se tety ptal, zda ještě má smutek po své neteři, která zemřela počátkem března 1943, teta mi s pláčem sdělila, že jede na pohřeb mé mamince. 12. července 1945 jsem se už tety neptal, okamžitě jsem pochopil, že tentokrát jedeme oba na pohřeb mé sestře.

OBSAH

Josef Šimánek : K počátkům kostela v Lučici	3
Stanislav Kasík : Několik poznámek k erbu lví tlapy	6
Růžena Deylová : Giglingarové z Kneislštejna a jejich tvrz v Termesivech	7
Jiřina Vašáková : O Adolfu Kosárkovi, rodáku z Herálce	11
Josef Čapek : Pozapomenutá hudební minulost Dolní a Horní Krupé	14
Josef Čapek : Několik vzpomínek z Dolní Krupé na barona Karla Mladotu ze Solopisk	20
Bohumil Dočekal : Kampelička a biograf ve Stříbrných Horách	22
František Jindra : Vzpomínky na totální nasazení	25
Jan Zrzavý : Vzpomínky na události z ledna až května 1945	39

Muzeum Vysočiny
Havlíčkův Brod
 příspěvková organizace

HAVLÍČKOBRODSKO

Vlastivědný sborník, svazek č. 12 (nultý nečíslovaný svazek vydalo Okresní muzeum v Havlíčkově Brodě v roce 1971).
 Vyobrazení na obálce: Erb ze 14. století v kostele sv. Markéty v Lučici (kresba podle sádrového odlitku : P. Rous)
 Vydalo Okresní vlastivědné muzeum a Státní okresní archiv v Havlíčkově Brodě v roce 1996
 Náklad: 150 výtisků, cena: 35,- Kč